

Fig. 1. Selsø. Kirken set fra sydvest. Efter akvarel af H. B. Storck, vistnok 1863.

SELSØ KIRKE

HORNS HERRED

Kirken, der muligvis var viet Det hellige Kors (jfr. klokke, p. 2628), har i middelalderen været annekteret præbendet Euerdboldam ved Roskilde domkirke, stiftet 1274, senere kaldet S. Sigfreds kapel efter, at dette var opgået i præbendet¹. Da hovedgården Selsø i hvert fald 1288 tilhørte Roskildebispen, kan kirkens tilhørsforhold til Roskilde meget vel gå langt tilbage i tiden. Endnu 1567, da sognet havde 32 tiendeydere², hedder det, at patronatsretten lå til S. Sigfred »Capil«. 1569 blev kongetienden tillagt Københavns universitet³, og da Christian IV. 1630 skænkede bl.a. dette præbende til oprettelse af to nye professorater, kom kirken under universitetet⁴. Her forblev den indtil 1. juli 1934, da den overgik til selveje. Kirken har i alle tilfælde siden 1567 været anneks til Skuldelev⁵. Til sognet hører Eskilso (p. 2635).

Kirken står enligt i sognets vestre del, hvor den som nærmeste nabo har Selsøgård, hvis hovedbygning, opført 1576 af Jacob Ulfeldt, ligger 400 meter mod øst (fig. 28). Terrainet om kirken skråner nedad i vestlig retning, og uden for kirkegårdens vestre hegnsmur falder det brat ned imod de lave engdrag, der kanter Selsø sø. Endnu omkring år 1700 udgjorde søen en vig af Roskilde fjord (jfr. p. 2609), og langt tilbage i tiden indgik den i et sund, således at det nuværende sogn dannede sin egen ø. Landsbynavnene her har verdenshjør-

nerne som kendemærke, hvilket må udtrykke det isolerede samfunds selvstændighed. En nu forsvundet bebyggelse, Vestby, fandtes i nærheden af kirken⁵.

Kirkegården er temmelig langstrakt i nord-sydlig retning, hvilket skyldes en udvidelse mod syd omkring 1830⁶. Allerede forud for denne forøgelse var kirkegården større end vanligt for en landkirke; hvis det nordre afsnit er en udvidelse, har denne fundet sted før 1794 (fig. 28). *Hegningen* udgøres på alle sider af teglhængte, hvidkalkede mure, der tidligst meldes udbedrede 1761–62⁷. Materialet i de ældre afsnit er en blanding af tegl og marksten; mod øst i nord-siden er munkestenene lagt i krydsskifte. Udvidelsens hegning er af røde mursten, hvidtet på ydersiden. 1895⁸ bragtes østmuren nord for hovedindgangen i flugt med ydersiden af det nedennævnte kirkehus. Alle mure afdækkes med tagsten, fortrinsvis vingetegl, dog er der mod nord og vest strækninger med hulsten.

I forening med terrainforholdene sandsynliggør kirkens beliggenhed i sognet, at de nuværende to *indgange* i henseende til placering og antal angiver en tilstand, der går langt tilbage i tiden. Hovedadgangen, der er udført 1895, findes i øst, omtrent ud for apsis, og udgøres af port og låge mellem teglhængte piller i blank mur. Den *†portal*, som bl.a. Storck medtager på en af sine skitser, meldes repareret 1806–07⁷ og ønskedes fornyet 1857⁹. I vestmurens runding ved overgangen til kirkegårdsudvidelsen sidder en trætremlåge mellem murede piller, og den er formentlig identisk med den låge, som nævnes 1775–76⁷.

»*Kirkehuset*« i kirkegårdens nordøstre hjørne rummer bl.a. venterum og toiletter og er opført 1895¹⁰ som afløser for det på denne tid nedrevne sakristi. Det var samme år på tale at rejse et *ligkapel*, hvilket imidlertid først blev virkelighed 1904; den eksisterende, teglhængte bygning, hvis blanke mure af røde sten viser en sengotisk inspiration, opførtes da i kirkegårdens sydvestre hjørne af murermester C. J. Schledermann fra Roskilde efter tegninger af Sorø Akademis bygningskonduktør F. C. C. Hansen¹¹. Et *†materialhus* på kirkegårdens østside¹² nævnes første gang 1761–62, da murermester Kranke ordnede taget⁷, der vist var af tegl¹³; en større reparation under anvendelse af kalksten gennemførtes 1781⁷. Bygningen, der oprindeligt kan have været *tiendelade*, er sikkert den samme som et 1817¹⁴ og 1855⁹ nævnt *kalkhus*. Det er usikkert, hvor den *†stald*, der 1834⁹ omtales som indrettet til præstens hest og vogn, har været.

Det lovbefalede *fortov* omkring kirken anlagt 1862⁹.

En brønd, der nævnes 1908¹⁵, er formentlig identisk med den, der lå otte meter øst for vestre låge og blev tilkastet 1972.

På kirkegårdens sydlige del er lejlighedsvis fundet bygningsrester, dels en strækning af en nord-syd gående, ca. halvanden meter bred mur af munkesten i munkeforbandt på en svær kampestenssyld, dels tyndere mure udgaa-

H. J. 1973

Fig. 2. Selsø. Udsnit af indersiden af korets sydvæg ved det østre hjørne, over hvælvet,

ende på tværs heraf; desuden løsliggende, røgsværtede munkesten og andre vidnesbyrd, der kunne tyde på brand. Murværket, der ikke er nærmere undersøgt, stammer muligvis fra den ældre Selsø hovedgård¹⁶ (jfr. nedenfor).

Kirken består af romansk kor med stort cylindrisk alterhus samt et yngre, romansk skib, hvis østgavl for hovedpartens vedkommende er samhørende med koret og udgør et levn af et *†rundskib*, der i det mindste har været delvis færdiggjort. I senmiddelalderen er foran kirkens syddør rejst et våbenhus og ved skibets vestre ende et tårn, hvis øvre stokværk i den nuværende skikkelse er efterreformatoriske. Et nyere *†sakristi* ved kirkens østende sløjfedes 1895. Orienteringen har afvigelse mod syd.

Kirkens ældste del, *alterhus* eller *apsis*, *kor* og *†rundskib*, falder efter byggemateriale i to afsnit: Den runde alterbygning, hvis grundform udgør omtrent tre fjerdedele af en cirkel, er opført af (*rådsten*, de andre dele af *granitkvadre*, som efter sjællandske forhold er meget veltildannede og lagt i regelmæssige skifter; det er yderligere bemærkelsesværdigt, at der er benyttet kvadre også til bagmurene. Ved istandsættelse 1895 fornyedes alterhusets *façademur* næsten fuldstændigt, og kvadmurene omsattes; den formentlig oprindelige tilstand, kan, især for korets og skibets vedkommende, aflæses af ældre fotogra-

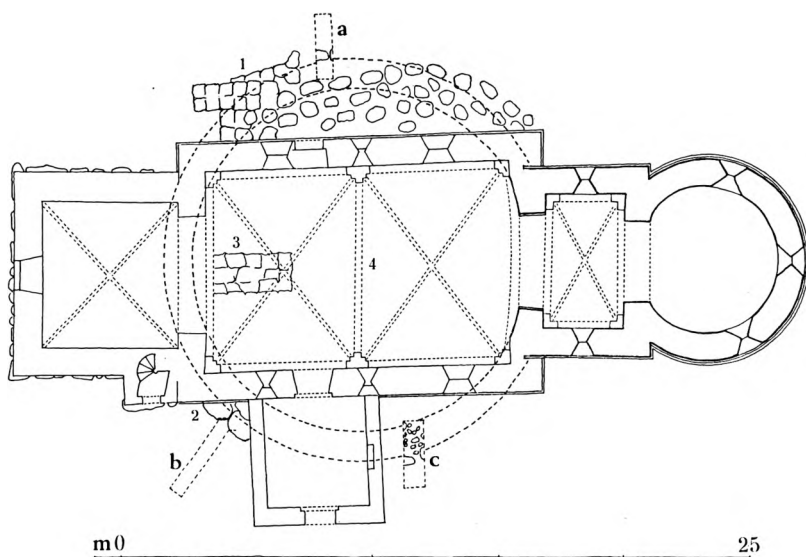
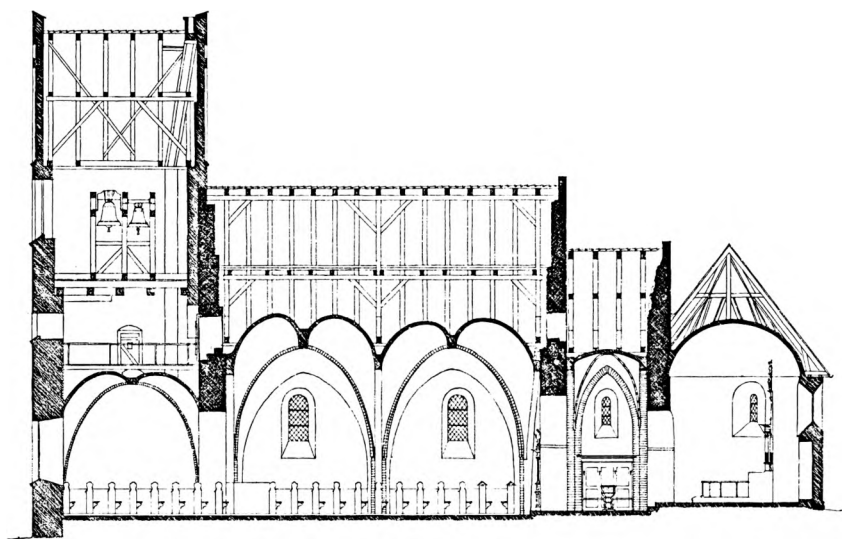

Fig. 3. Selø. Længdesnit 1:300. A. Glahn 1927.

Fig. 4. Selø. Plan. 1:300 med angivelse af fremdragne fundamentsrester. 1—4. Sonderinger 1895 (p. 2604). a—c. Sonderinger 1973 (p. 2632). Tegnet af KdefL efter F. C. C. Hansen og Henrik Græbe.

fier. Alterhusets frådstensblokke er af vekslende størrelse, adskillige er temmelig store, men gennemgående ligger formatet nær munkestenens, og alle er krumhugne, passende til murens runding. Granitmurene, der mod en stående fortanding er sat i fortsættelse af alterhuset, indeholder på indersiderne enkelte frådstensflager, der bl.a. tjener til justering af skiftegangen. De indre vægflader er i alle tre bygningsafsnit udjævnede med grov kalkpuds, hvori er skåret fuger (fig. 2).

SELSØ KIRKE

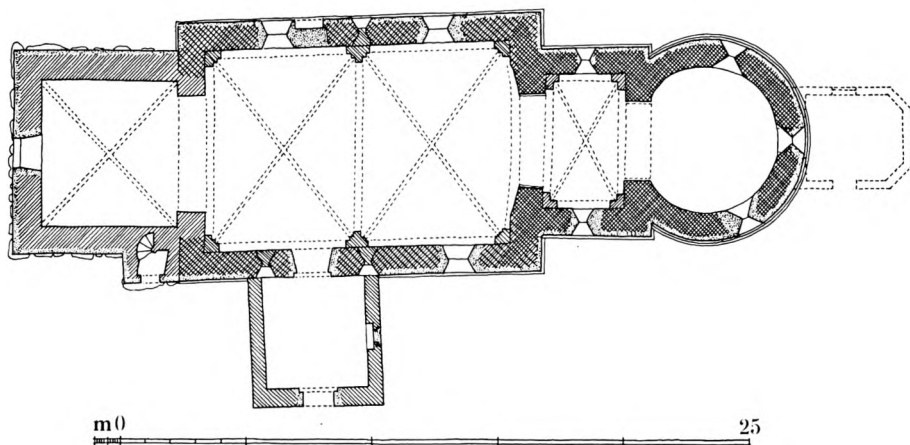
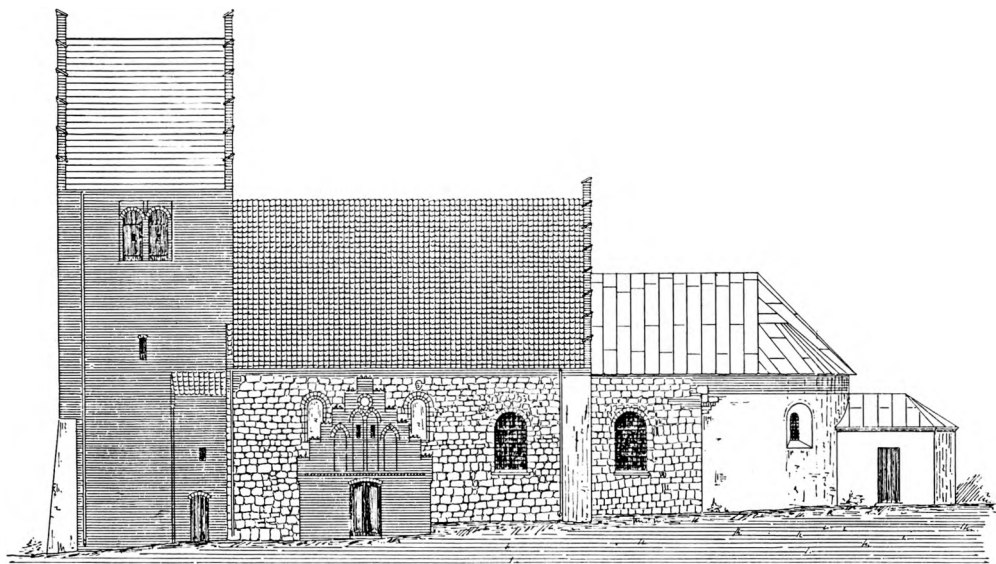

Fig. 5. Selsø. Opstalt af sydsiden 1:300. J. D. Herholdt 1891.

Fig. 6. Selsø. Plan. 1:300. Målt af C. G. Schultz 1936, tegnet med markering af det 1895 nedrevne sakristi (p. 2609) af KdeFL 1976.

Det usædvanlige, cylindriske alterhus kan karakteriseres som en meget øget apsis. Samhørigheden med koret udtrykker sig ved den fladtrykning af grundplanens cirkelfigur, som registreres i bygningens vestre del. De to bygningsafsnits *sokler* er imidlertid forskellige: Apsidens, der er af frådsten, er udstyret med rundstav over skråkant¹⁷ (fig. 7). Korets, der er af granit og ligger lavere end apsidens (fig. 9), har blot skråkant. Alterhusets indvendige diameter måler 5,7 m, murtykkelsen 110 cm. Det nuværende *kegletag* er opsat 1895, ved

hvilken lejlighed man i korets østgavl fandt fire huller, hvori de ældste spær havde siddet¹⁸. Denne omstændighed oplyser dels, at alterhuset er ældre end eller jævngammelt med koret, dels at tagformen svarer til den oprindelige.

Det rektangulære, meget korte kor måler indvendig 3,2 x 5,2 m med en murtykkelse, der svarer til apsidens. Ved restaureringen 1895 iagttoges, at nord- og sydsidens sokler, der falder i vestlig retning, fortsætter 65—70 cm ind i skibets østre gavlmur, hvilket angiver, at korets udvendige længde oprindeligt var større end den nuværende. Dette hænger sammen med, at koret sluttede sig til et *†rundskib*, hvoraf der er rester i den eksisterende triumfmur. Denne murs vestside har form af en flad krumning, som kan følges op til 9,5 m over terræn. 615 cm over gulvniveau i skibet foretages en tilbagerykning på godt 30 cm (fig. 7). Allerede 1862, da Jacob Kornerup som den første registrerede dette forhold, formodede han, at kirkens oprindelige skib havde været cirkulært, og i forbindelse med restaureringen 1895 pålagde et særligt syn arkitekt F. C. C. Hansen at foranstalte gravninger efter runddelen¹⁹.

Med henvisning til de gjorte fund kan der herefter ikke være tvivl om, at kirken har skullet have et rundt skib. At dette yderligere har været (i det mindste næsten) færdigbygget, fremgår dels af den rest, som indgår i den nuværende triumfmur, dels af det store antal krumhugne kvadre, som er benyttet i det eksisterende skib²⁰. Rundskibet har haft en indre diameter på ca.

13 m og været to etager højt, men om en mulig midtbæring savnes oplysning.

†Vestparti? På F. C. C. Hansens tegning af fundene 1895 (jfr. fig. 4) er ud for den vestre ende af kirkens nordside registreret et eller to markante fundamentspartier, der i forening med den ejendommelige, men dårligt oplyste stenpakning i skibets vestende giver mulighed for en formodning om eksistensen af et (tilbygget?) *†* vestaf snit.

Af denne kirkes enkeltheder, hvortil muligvis det nedennævnte reliefhoved skal henregnes, kendes kun, hvad der er bevaret i de stående dele. I kor og apsis sidder fem *vinduer*, hvoraf nordsidens to i alt væsentligt er oprindelige, mens østvinduet er delvis rekonstrueret, og de to mod syd er udført 1895 som efterligninger af de andre. Alle vinduer er dobbeltsmigede og rundbuede med sider og stik af frådsten; hvad størrelsen angår, er også lysningerne ens: Højde 114 cm, bredde 36 cm. Derimod måles der i de to bygningsafsnit en markant forskel mellem åbningernes dimensioner (fig. 3), hvor alterhusets større og bredere vinduer på en anden måde har spredt lyset end korets lavere og snævrere²¹. Mellem alterhus og kor er en 300 cm bred rundbuet *åbning*, hvis sider er muret med frådsten²², og hvis simpelt fremspringende *kragbånd* har affaset underside. I den godt halvfjerde meter brede *triumfbue* er de svagt smigede sider sat af granitkvadre, mens kilstenene i det rundbuede stik ligesom de enkle, forneden affasede *kragbånd* er af frådsten²³.

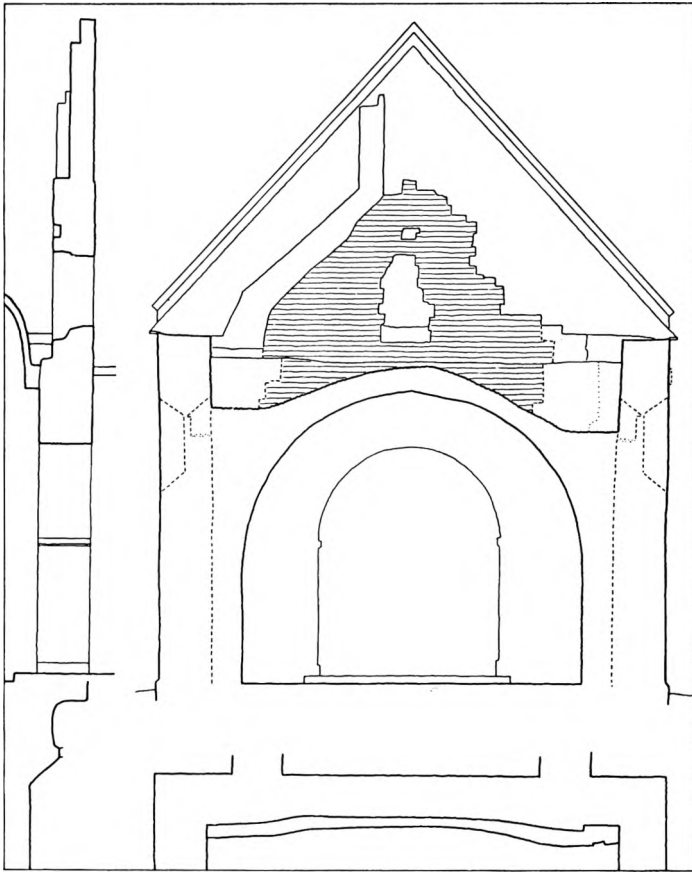

Fig. 7. Selsø. Triumfmuren, snit, opstalt af vestsiden og plan 1:150. Forneden t.v. alterhusets sokkel 1:15 (p. 2603). Målt og tegnet af Henrik Jacobsen 1975.

Alterhuset er forsynet med et formentlig samtidigt *frådstenshvælv*, udført i een større og seks mindre sektioner, der mødes i næppe synlige grater²⁴. I hvælvtoppen skimtes et kvadratisk parti, der røber opmuringens allersidste fase. På korets østgavl er der aftryk af *træloftet*, hvis bjælker har ligget på murkronen. Korets taggavle, hvoraf den østre med to indrykninger er bedst bevaret, er udført som murene i øvrigt og hvidtet. Begge har aftryk af spær og spærstivere, hvorfor gavlene, som det var almindeligt i middelalderen, må være opført efter, at tagværket var rejst.

Indtil supplerende oplysninger eventuelt kan bringe afklaring i spørgsmålet om rundskibets midtbæring, er det ikke muligt at give kirken sin plads i arkitekturhistorisk sammenhæng. Dog angiver den omstændighed, at det korte, rektangulære kor udgør en oprindelig del af det første anlæg²⁵, at kirken i sin planform — med Jacob Kornerups ord 1895 — »er aldeles enestående«, ikke alene blandt danske rundkirker, men også sammenlignet med dem i det rhin-

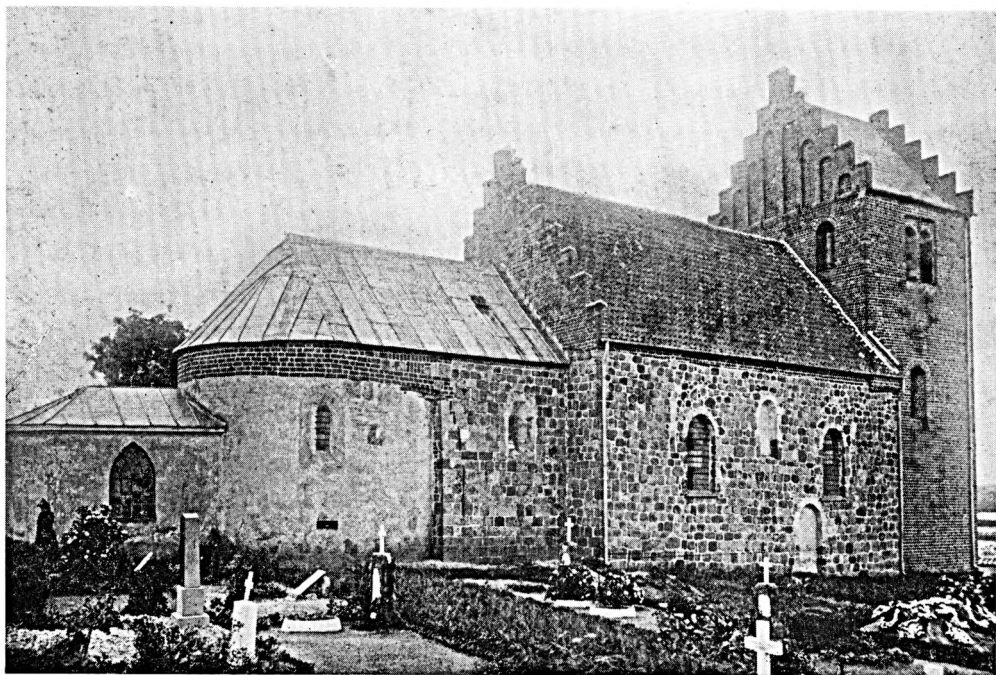

Fig. 8. Selsø. Ydre, set fra nordøst 1891

Anonym

ske område og dem i Midt- og Østeuropa, hvor man almindeligvis søger udgangspunkter og inspirationer for de hjemlige centralkirker²⁶.

Det trekvartcylindriske alterhus udgør kompleksets mest bemærkelsesværdige led, hvis selvstændighed fremhæves af kegletaget. Denne bygningsdel har hverken ude eller inde nogen arkitektonisk dekoration, men dens rolle i helheden og det kuppelhvælvede, sluttede rums rigelige belysning antyder byggeledelsens omhu med dispositionen. Også udformningen af de to arkader, som over det korte kor åbner fra skib til alterhus, udtrykker bevidst planlægning. Det kan næppe være fejlagtigt at sætte en stormand som initiativtager til opførelse af kirken i tilslutning til sin gård. Den formodning ligger da nær, at bygherren har ønsket at bibringe sit kapel de sindbilledlige værdier, som fra gammel tid knyttede sig til rundbygninger, og som i korstogenes århundrede fik fornyet aktualitet²⁷.

Ændringer og tilføjelser. Skibets senromanske ombygning. At dømme efter materialedispositionerne og udformningen af bl.a. vinduerne skete det endnu i 1100-tallet eller tidligt i det følgende århundrede, at rundskibet blev nedbrudt og afløst af den eksisterende, rektangulære bygning. Denne ændring, der betød en reduktion af gulvarealet, har geografisk sin nærmeste parallel i den formentlig samtidige ombygning af Allehelgenskirken i Roskilde²⁸. Længden af Selsø-kirkens nye skib svarer omtrent til diameteren i det forsvundne rundhus. Mu-

Fig. 9. Selsø. Ydre, set fra nordøst.

Hilde 1903

rene er på *skråkantsokkel* rejst af *granitblokke*, hvor iblandt som nævnt indgår talrige, genanvendte kvadre. Dette forhold er vel en af årsagerne til, at murerarbejdet ikke er så regelmæssigt som i koret. Særlig i skibets vestre del iagttages henmuring med ustabil skiftegang af den art, som kendetegner sjællandske granitkirker. Den oprindelige overfladebehandling har både ude og inde været en ret grov puds hen over et udjævnende, næsten glittet og nu ganske hårdt mørtellag.

Af skibets *døråbninger* er den søndre helt omdannet, mens den nordre står tilmuret og udvendig ses som en 256 cm høj og 110 cm bred niche, hvis rundbuede stik er sat af frådsten. I hver side har skibet oprindelig haft tre rundbuede, dobbeltsmigede *vinduer*, hvoraf begge de midterste er bevaret i tilmuret og ret restaureret stand. De lire andre kan med sikkerhed lokaliseres på nær sydsidens østligste, der er helt forsvundet. Midtvinduerne måler udvendig 180x83 cm og lysningen ca. 110x30 cm. Til siderne i åbningerne er forneden anvendt smighugne granitkvadre, mens der højere oppe og til rundingens kilsten er benyttet kridt. Umiddelbart over stikket ved sydsidens midtvindue sidder en kridtsten med et råt udhugget, 30 cm højt *mandshoved*²⁹ i *relief* (jfr. fig. 5).

Skibet har oprindelig haft *træloft*³⁰, hvis brædder var sømmet på bjælkernes overside.

Våbenhuset foran skibets syddør er uden tvivl ældst blandt kirkens tilføjelser. Det er en enkel bygning af munkesten i munkeforbandt, der på langsiderne er muret over et par lag kampesten. Flankemurene afsluttes foroven med to udkragede skifter over et savsnit. I gavlen sidder en fladbuet dør med ret gennemløbende sider, vistnok etableret samtidig med restaureringen 1862; den ældre, spidsbuede åbning¹² var muligvis udvidet i siderne 1785/86⁷.

Den kamtakkeede taggavls fodlinie angives af et savsnitskifte, hvorover er fire spidsbuede blændinger med de to midterste sammenstillede på en måde, som karakteriserer en gruppe gavle, der er opregnet ovenfor p. 2452. Indvendig er gråmalet træloft med røde bjælker, og i østvæggen en rektangulær, fladbuet niche, der synes at have rummet et vindue.

Korets *hvælv* er antagelig udført i begyndelsen af 1300-tallet (jfr. †kalkmalerier); kapperne bæres af kvartstensribber og helsten brede skjoldbuer, der uden vederlagsmarkering er muret i fortsættelse af simple hjørnepiller. I første del af 1500-tallet er skibets overhvælvning gennemført med to fag krydshvælv med helsten brede skjold- og gjordbuer, der står på falsede vægpiller. Kapperne er særdeles buklede, og overribberne forsynet med helstens trinkamme.

Tårnet ved skibets vestgavl er tre stokværk højt og rejst i to omgange. Den nederste etage, der på en fod af kamp er muret af munketegl i munkeforbandt, er formentlig senmiddelalderlig. Senere, muligvis efter reformationen, er byggeriet fortsat med de to øvre etager, der er muret i krydsskifte. Som et led i tårnopførelsen og muligvis i sammenhæng med indbygning af skibets hvælv påmuredes skibets vestre taggavl en skalmur af munkesten med enkelte kvadre over en flad aflastningsbue, hvorpå tårnets østside støtter sig. Efter restaureringerne i forrige århundrede står alle tårnfaçader fuldstændigt fornyede³¹, hvorfor bygningshistoriens enkelte faser er vanskelige at udrede.

Tårnrummet, der åbner sig mod skibet med en spidsbuet arkade, overdækkes med et formentlig samtidigt krydshvælv, der hviler på afsæt i væggene og retkantede ribber med toprude. Den sydvestre ribbe har helstens overribbe med kampestenstrin. I vestvæggen sidder et smiget, rundbuet vindue fra 1862³². Opgangen til de øvre stokværk foregår ad en spindeltrappe i bindermuret skakt, hvor fugerne er midtridsede. Trappen er anbragt i en udbygning på tårnets sydside med en fladbuet indgang, der er ændret i ny tid³³. Trappehusets øvre del synes færdiggjort i sammenhæng med tårnets andet stokværk, men præges af udbedringer. En fladbuet døråbning leder ind til mellemstokværket, i hvis syd- og vestmur der sidder en indvendig svagt smiget og rundbuet, 96 cm høj lysglug, som overdækkes med overgribende fladstik. Mod nord er placeret en større åbning med lige gennemløbende sider. I klokkestokværket er der i dag to rundbuede glamhuller i østmuren³⁴, og mod de andre verdenshjørner dobbelte åbninger, der på indersiden sidder i en falset, fladrundbuet niche, på

Fig. 10. Selsø. Indre, set mod øst.

N. E. 1973

ydersiden i rektangulær ramme med konsolbåret topstav. Ved restaureringen 1862 etableredes dels vestsidens glamhuller, dels gavlenes rundbuede høj blændinger og kamtakker, hvilke sidstnævnte kom i stedet for murede kamme.

†*Støttepille* på tårnets sydvestre hjørne³⁵ var foreslået i istandsættelsesprogram 1792³⁶, repareret i begyndelsen af 1800-tallet¹⁴ og fjernet 1895.

†*Sakristi* i tilbygning ved alterhusets østside (fig. 8) nævnes første gang 1792³⁶, da spærværket og tagets bly trængte til reparation. Den grundmurede bygning, der blev nedrevet 1895⁸, havde tresidig østende og indgang på sydsiden. En gennembrydning, der nu står som niche i muren bag alteret, skaffede forbindelse til koret; døren her fornyet 1852⁹. Rummet havde gulv af gule mursten på fladen, fladt gibsloft, og i nordvæggen sad et spidsbuet vindue¹².

En generel, men ikke nærmere beskrevet *istandsættelse* 1732—33⁷ er det første, større arbejde, der nævnes i nyere tid; ved denne lejlighed bragtes byggematerialer med båd til kirken. Efter midten af århundredet foretoges et par mindre udbedringer⁷. 1792³⁶ udbad professor Münter sig på sognepræstens foranledning et reparationsoverslag hos murermeister Philip Lange; Münters universitetskolleger Kali og Wøldike indhentede imidlertid hos murermeister Bøeling et billigere tilbud, som konsistorium antog⁷. 1862 iværksattes under arkitekten Christian Hansens opsyn en gennem længere tid lovet »storartet Repara-

tion og Forskjønnelse«³⁸, hvorunder bl.a. façadernes hvidtekalk afbankedes, og tårnet skalmuredes og forsynedes med supplerende åbninger samt nye taggavle; ved samme lejlighed ordnedes vinduerne, hvoraf de to i skibets nordside vist var etableret i 1830'erne³⁹, mens det i sydsiden og det i korets sydside må have været ældre.

Resultatet af Christian Hansens arbejde vakte ikke udelt tilfredshed⁴⁰, og efter nogle årtier medførte bl.a. ønsket om at skaffe et bedre kendskab til den forsvundne rundkirke, at en ny restaurering gennemførtes 1893—96 med J. D. Herholdt⁴¹ som ansvarlig og F. C. C. Hansen som daglig leder. Denne gang gik man mere radikalt til værks⁸: Sakristiet fjernedes; façaderne, bortset fra tårnets, blev ny- og/eller ommurede; alle vinduer reguleredes, de nye i kor og alterhus førtes tilbage, og det fælles blytag, der fra et ukendt tidspunkt havde dækket kirkens østende⁴², opløstes, således at alterhuset fik sit kegletag igen. Kamtakkerne på skibets østgavl, der var opsat 1862¹², afløstes af vindskeder ligesom på koret. Begge kamme er senere forsynet med afdækning af granitblokke. Det indre underkastedes en hovedstandsættelse 1909—10⁸.

Alle *tagværker* er nye, af fyr; skibets hanebånd er genanvendte egespær af krydsbåndstype med sømspor. *Gulvet* meldes forhøjet og omlagt 1758—59⁷; 1808¹⁴ havde rådenskab angrebet brædderne i stolestaderne. Her nævnes 1862⁹ stengulve, men ved syn 1908⁸ omtales atter trægulv, mens man i øvrigt ønskede nye fliser. 1861⁸ lå der i det meste af kirken gule mursten på fladen og »skotske fliser« i alterhuset.

Kirken står idag med blanke mure og tage af tegl, bortset fra alterhusets blykegle. Med undtagelse af koret har tagene været teglhængte så langt tilbage efterretninger haves, dog har tårnet i en årrække efter 1878⁸ haft skifer. Indvendig hvidtning nævnes første gang 1808¹⁴. Piller, buer og ribber står i røde sten siden 1862⁴⁰. Alle gulve er lagt med røde, kvadratiske fliser.

† K A L K M A L E R I E R

1862 fandt man på korhvælvingen rester af dekorative borter fra o. 1300 og i skibet dele af en dommedagsfremstilling fra tiden omkring reformationen⁴³. Udmalingerne kendes fra to akvareller af Jacob Kornerup. Da kirken igen restaureredes 1895 tilkaldtes J. Kornerup atter og konstaterede på apsisbuen, apsidens nordvæg og hvælv samt i vinduesåbninger en tynd, meget hård og glittet kalkpuds uden mindste spor af farve. Samme forhold gjorde sig gældende på korets nordvæg og korbuens underside. Derimod fandtes i korbuens nordre vange rester, som viste, at der her havde været en Gud fader med jordkloden i hånden. På triumfvæggen afdækkedes løse rester af ornamenten i barokstil malet med kønrøg og kalk. Endnu 1861¹² sås i skibets vestre hvælv

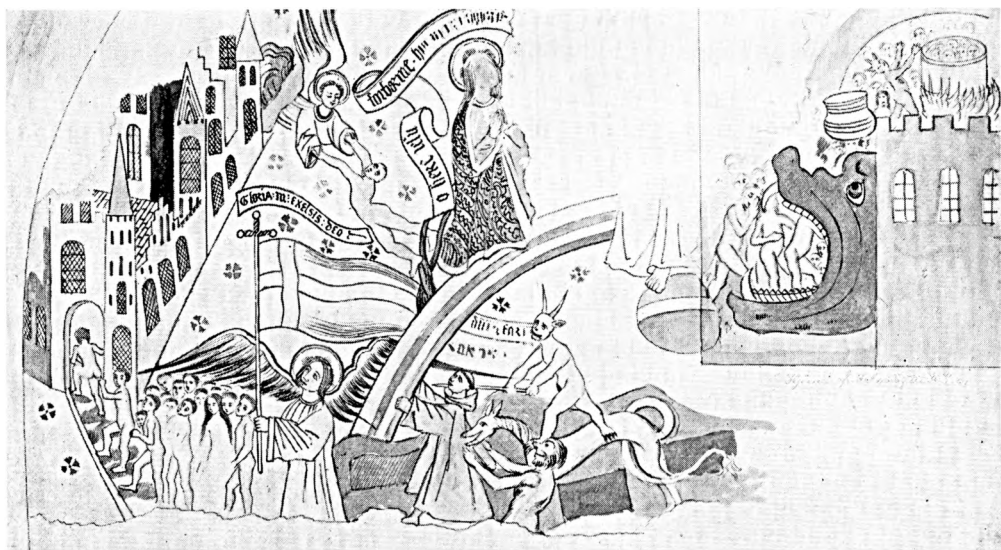

Fig. 11. Selso. †Kalkmaleri i skibet. Dommedagsscene. Efter akvarel af J. Kornerup 1862, i Nationalmuseet (p. 2611).

Niels Rosenkrantz' og Berte Skeels med deres 16 aners våben samt årstallet 1693 (sml. korgitter og †skab)⁴⁴. 1863 fandt synet det passende at borttage »inskriftionen«¹².

1) O. 1300. Langs *korhvalvets* ribber var malet en okker streg, hvorfra små, korsformede, skiftevis okker og grønne, ornamenter udgik, og på ribbernes underside en brun bølgeranke med grønne blade. I toppen sås tilsvarende bladornamenter inden for hjerteformet, okkerfarvet ramme (sml. Skibby korhvalv).

2) Fra o. 1530 (fig. 11), i *skibet*. På en af væggene fandtes dele af en dommedagsscene, som på liere punkter er usædvanlig. Himmerig er fremstillet som en perspektivisk husrække; op ad trappen til det forreste hus gik de frelste, som fulgtes af en engel med flag i hånden, hvorover skriftbånd med: »Gloria in excelsis deo«, derover løftede svævende engel en frelst op, og over dem var et større skriftbånd med: »O here iesu forbarme . . .«; det nåede op over en knælende person iklædt kjortel og lang kappe. Midt i billedet sås jordkloden og Jesu fødder; derunder jordsmon med åbne grave og en munk, som holdt fast i regnbuen, da han blev forfulgt af et varulvelignende dyr og en djævel. Den anden halvdel af fremstillingen var mindre velbevaret; her vandrede de dømte ind i et uhyres gab. Bagved sås en kreneleret borg og over den et kar med dømte. Øverst en galge med to hængte.

INVENTAR

Oversigt. Selsø kirke har bevaret meget og værdifuldt inventar; ældst er den romanske klokke i tårnet, mens alterstagerne og et korbuekrucifiks, der nu er ophængt over indgangsdøren, er gotiske. Pengeblokken i våbenhuset udgør den midterste del af et middelalderligt monstranshus. Den fornemt skårne altertavle og korgitteret er udført o. 1600 og i hvert fald førstnævnte er bekostet af Selsøgårds ejer, der også opsatte et pulpitur, som må være fjernet i 1800'ernes sidste halvdel. Fra den tid, Universitetet ejede kirken, stammer prædikestolen fra 1637 med opgang og portal; samtidig hermed er også barne-stolen i koret. Næppe meget ældre forekommer den fine sandstensfont med tilhørende fad af tin, mens dåbskanden er anskaffet 1880. Ligesom de andre Universitetskirker modtog Selsø en kopi af et krucifiks af J. A. Jerichau fra 1853. Interiøret fremtræder endnu i dag med det præg, det fik ved hovedrestaurationen 1909, det år hovedparten af stolestaderne stammer fra. Ved denne lejlighed undersøgtes en gravhvelving tilhørende familien Normann til Selsøgård.

Alterbordet er en brunmalet fyrretræskasse fra 1868⁴⁵.

Alterklæde, nyt, af rødt fløjel med kors og kanter af guldgalon. De *†alterklæders* udseende kendes ikke, bortset fra et af karmoisinrødt klæde med guldgalon forneden, omtalt i beskrivelsen 1861¹².

(†)*Alterbordsforside?* Af et panel fra 1500'ernes anden halvdel er bevaret to stykker på henholdsvis et og to fag, som hver består af en liggende rektangelfyldning over felt, hvori reliefskåret firblad. Panelet kan stamme fra alterbordsforsiden (sml. Snostrup p. 2314), en degnestol (se Melby p. 1628) eller have været indgangspanel (sml. †stolestader). Det har en årrække været brugt som vægpanel (sml. †stolestader). Nu på våbenhusloftet.

Altertavle (fig. 12) med malet datering 15. juni 1605⁴⁶ og i topstykkets vinger reliefskårne våben tilhørende Mogens Ulfeldt til Selsø og hans hustru Anne Munk. Tavlen er arkitektonisk opbygget med tredelt storstykke, som i midtfeltet rummer maleri fra 1834; til siderne vinger, hvis yderste del på et tidspunkt er savet af. På topstykkets gesims står krucifiks flankeret af Maria og Johannes.

Postamentet er tredelt med fladsnitdekorerede fremspring til siderne og på midten to konsoller til at bære storstykkets seks halvsøjler, der er anbragt således, at de to yderste i hver side flankerer en smal, flad muslingeskalniche. Foran denne står en fri søjle, der ligesom halvsøjlerne er forsynet med fladsnitdekorerede prydbælter og kompositkapitæler. De reducerede storvinger afsluttes foroven af dyrehoved; på midten sidder medaljon med halv løvemask; over og under den hænger frugtklase. Gesimsen har fremspring over søjlen, glat frise og æggestavdekoration på kronlisten. Topfeltets bredde svarer til storfeltets; de flankerende søjler er dekoreret med bladsmykket prydbælte (sml. prædikestolen i Gerlev p. 2529). Feltet rummer slyngbåndsprydet arkade med englehoved i sviklerne. Til siderne vinger, hvori courtoisivendt våben til-

N. E. 1073

Fig. 12. Selsø. Altertavle med malet årstal 1605. I storfeltet maleri forestillende Kristus i Emaus, malet af Niels Simonsen (p. 2612).

hørende Mogens Ulfeldt (mod nord), der 7. aug. 1597 havde ægtet Anne Munk (mod syd). Tavlen krones af krucifiks på Golgathahøj med kranie over knogle, flankeret af Maria og Johannes. Den stærkt bevægede Kristusfigur hænger i bøjede arme med hovedet hvilende på højre skulder; lændeklædet har flagrensnip på højre side.

Tavlen står ferniseret med fornyede, forgyldte frakturindskrifter på sort bund. I postamentets midtfelt læses citat fra Lukas 24, 30—31, som henviser til storstykkets *maleri* ovenover. Dette blev skænket 1834 af konferensråd [Nicolai Abraham] Holten og er malet af Niels Simonsen⁴⁷. Billedet, som måler 88x61 cm, forestiller Kristus i Emaus; det er hovedsagelig holdt i grå farver, dog er Jesu dragt og borddugen hvid, aftenhimlen, som ses gennem vinduesåbningen, lyserød. I storstykkets sidefelter læses citat fra Paulus' 1. brev til Korintherne 11, 23—25, refererende til et *†maleri*, der forestillede nadveren, og i gesimsfrisen citat fra Johannes 6, 53. Topstykkets postamentindskrift har relation til et *†maleri*, der forestillede himmelfarten⁴⁸. På dets plads er der nu på træ malet en lillebitte bordplade, hvorpå står en kalk over korslagt anker og kors.

**Maria med barnet* (fig. 13), o. 1250. Den usædvanlig fint skårne, 107 cm høje figur sidder frontalt på en bæk med fødderne på en drage og har på sit venstre knæ barnet, som har mistet hovedet og højre arm. På det let bølgede hår, der er strøget om bag ørerne, bærer Maria en krone med treblade. Øjnene er skåret således, at den nedre rand er lige, mens den øvre er svunget op i en høj bue. Over kjortlen bærer hun kappe, som ligger fuldstændig glat på de smalle skuldre og ned over begge knæ; kjortlen kommer kun til syne i en trekantet udskæring, som indrammes af en glat, båndagtig kantning. I højre hånd holder Maria en blomst, som hun støtter på højre ben, med venstre hånd fatter hun om barnets liv. Det sætter sin højre fod på moderens højre lårben, mens venstre ben glider ned mellem hendes, således at dets lange dragt danner en lodret fold fra højre knæ til venstre fod. I sin venstre hånd holder barnet verdenskuglen. På Jacob Kornerups tegning fra 1862 ses, at det da bar krone svarende til moderens. I næsten alle folder findes rester af kridtgrund og enkelte farvespor, f. eks. blå på kappen.

Figuren regnes blandt de ældste af en række fransksprægede fra midten af 1200-tallet⁴⁹. Den bør ses i sammenhæng med madonnafigurerne fra Søndersted (Holbæk amt), Skørpinge og Vester Broby (Sorø amt), alle tre nu i Nationalmuseet, samt Brarup (DK. Maribo p. 1256). Også i Skåne findes paralleller; Selsømadonnaen er især blevet sammenlignet med en figur fra Kiaby⁵⁰; imidlertid forekommer Munkarp-madonnaen, der tilhører samme gruppe, mere relevant, især ved betragtning af øjnenes udformning og klædedragternes folder. I NM. (inv. nr. D 11596).

Fig. 13. Selsø. *Maria med barnet (p. 2614).

L. L. 1977

I en beskrivelse, som antages at stamme fra 1700'ernes midte, omtales et ret smukt og vel konserveret Mariabillede med barnet på skødet stående på en hul kasse, hvorpå er malet i vandfarve kongernes tilbedelse⁵¹.

Altersølv. Kalk, o. 1690, svarende til bl.a. Slagslunde, af almindelig barokform med sekstunget fod med fodplade og profilled ved overgangen til det seks-

Fig. 14. Selso. Indre, set mod vest.

N. E. 1973

kantede skaft, der smykkes af graverede rosetter. Knoppen har tunger på såvel over- som underside. Nyere bøger med hædetud. 22,5 cm høj. I læderfuttal. Glat, forgyldt *disk* med cirkelkors og korslam graveret på randen.

Oblatæske købt 1788⁷. Cylindrisk; på låget er Universitetets våben graveret mellem palmegrene over kirkenavnet. Under bunden ses fire stempler: rektangulært mestermærke med sammenskrevet CAK for Johan Christian Andreas Kragh (Bøje 678), gardeinmærke for Fredrik Fabricius, Københavns bymærke 17.. og månedsmærke skytten. — En *†skindpose* til at opbevare kalk og oblatæske i anskaffedes 1796, da den gamle var opslidt⁷.

Skål af kongeligt porcelæn, sort med guld Kors. Tilsvarende *†vinkande* nævnes 1861¹².

To *alterstager* (fig. 24) af gotisk form, med høj fodskål og cylinderf orm et skaft, der er forsynet med tre skafringe af spidsovalt tværsnit. Profileret lyse-skål med lysepig af jern og tværpind til lysepiber. 33,5 cm høje.

Alter krucifiks, købt 1854⁵², galvanoplastisk kopi efter arbejde af J. A. Jerichau 1853 (jfr. Ganløse p. 2461). Nu på konsol på skibets nordvæg.

**Røgelsekar*, fra 1200'nes sidste halvdel, med halvkugleformet, lukket underdel, der hviler på lille keglestubfod. Overdelen er formet som korskirke med

Fig. 15. Selsø. Indre 1903, set mod øst.

Hude 1903

fire gavle, der har tre større vinduer i nedre etage, og skiftevis tre eller et i den øvre. Det afsluttende tårn mangler. Tre øskenpar (underdelens ene brækket af) til fæstelse af kæder. Karret tilhører en gruppe næsten identiske, hvoraf en halv snes stykker findes på Nationalmuseet, deriblandt kar fra Helsing og Tjæreby⁵³. Nu i NM (inv. nr. D 1013).

† *Messehagel* af rødt fløjel med guld kors og galon omtales 1861.

Alterskranke, 1862, halvcirkelformet, med mahognyhåndliste og drejede, sortmalede træbalustre med to skafringe på midten. For enderne større, ottekantede træsøjler. Den afløste et tresidet † *jerngelænder* med ni messingknapper og to døre, hvori indskåret: »Procuratore templi Joh. Trellund. S. S. Theol. Prof. P. Anno 1717« (»kirkens værge Joh. Trellund, prof. i teologi. År 1717«)¹².

Font (fig. 23), o. 1625, af sandsten, ottesidet, på kvadratisk fodplade og med skaft i to afsæt. Kummen hviler i en skål smykket med skællagte skiver; dens lodrette sider har kvadratiske felter, der skiftevis er glatte og forsynet med et englehoved. Foroven findes et rådt udhugget, cirkulært hul til dåbsfadet. 101 cm høj, 65 cm i tv. 1898 var den hvidmalet. I koret.

Dåbsfad, samtidigt med fonten og ottekantet ligesom denne, af tin, med to øskener, hvori ovale ringe. Inden for den glatte kant cirkulær fordybning, som

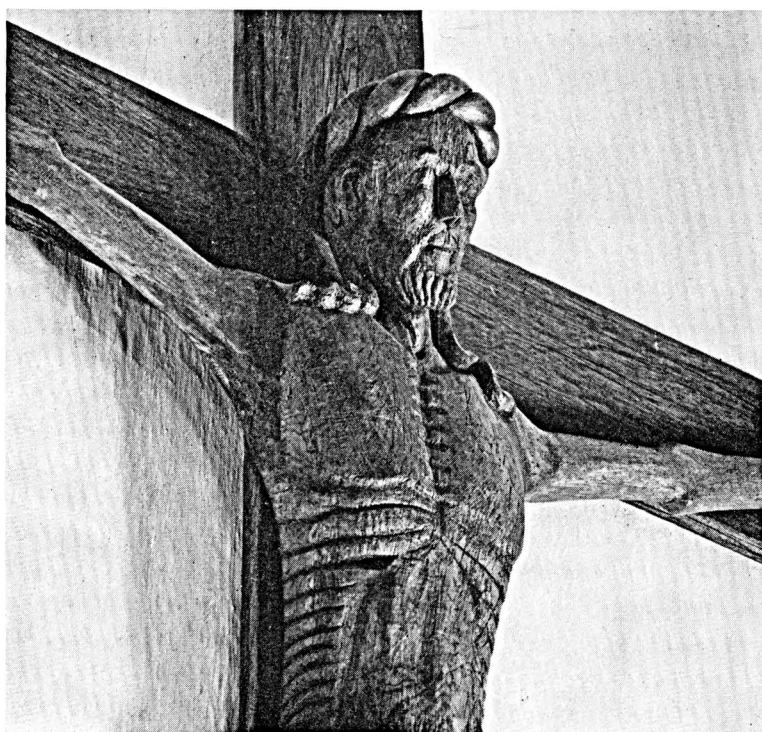

Fig. 16. Selsø. Detalje af korbuekrucifiks (p. 2618).

N. E. 1973

i bunden har graveret kartouche med Universitetets våben, nu meget slidt. På fadets rand stempel for kronetin.

Dåbskande (fig. 25), 1880, af tin, med Arendal Høys stempel under bunden. Over lav fod dobbeltkonisk korpus med flad tud i kandens bredde; lodret hank med rundt øje foroven og vandret gæk, hvælvet låg. På legemet graveret: »Selsø Kirke 1880«. Svarer til dåbskanden i Hellebæk (p. 753) og flere i Holbæk amt.

†*Fontehimmel*. 1808 påpegede synet, at fontehimlen manglede en del af sine sirater og hang ganske løs, hvorfor det ville være rigtigst at nedtage den helt; 1812 var siraterne stadig løse, men himlen åbenbart gjort fast¹⁴. Den er formentlig nedtaget før 1861, da den ikke omtales i kirkebeskrivelsen fra dette år¹².

Korbuekrucifiks (fig. 16), ungotisk, fra o. 1275, på nyt korstræ. Den langstrakte, spinkle figur måler ca. 175 cm. På hovedet bærer Kristus en ny tornekrone⁵⁴; håret falder med en snoet, pølselignende lok ned foran begge skuldre. Øjnene er lukkede, næsen skarprygget, hageskægget skåret med regelmæssige lokker. På halsen bemærkes et karakteristisk indsnit, som nærmest har karakter af udskæringen i en dragt (sml. Oppe Sundby p. 2297). Figuren hænger i strakte arme med lange, lige hænder og fingre. Kroppen er ikke blot smal, men også meget flad, med ribben markerede ved indsnit. Lændeklædet, som

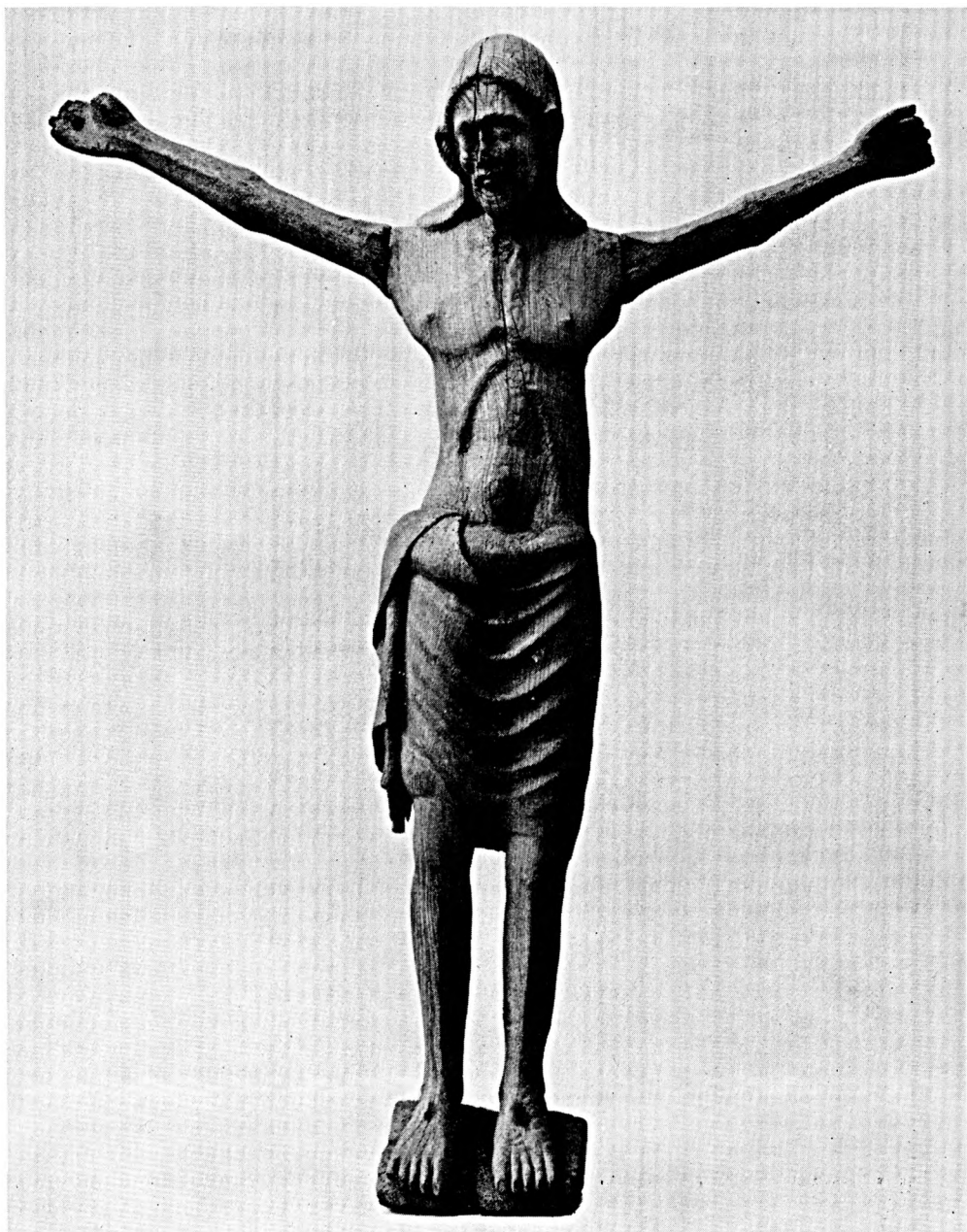

Fig. 17. Selsø. *Korbuekrucifiks (p. 2620).

L. L. 1977

har ombukket kant, når ned til højre knæ og dækker det venstre. I denne side danner folderne skarpe, stive trekanten, i højre falder klædet glat. Ved krucifiksets istandsættelse 1931 kunne det ikke afgøres, om der havde været knude eller ej. Heller ikke føddernes oprindelige stilling kunne bestemmes, da kun

højre fod var bevaret; den venstre var brækket af ved anklen. De fremtræder nu uden støtte og med en nagle gennem hver fod.⁵⁵

Korstræet udførtes ved restaureringen af Peter Bang Termansen. Indtil da lå krucifikset i flere dele på kirkeloftet⁵⁶. Der fandtes ingen farvespor, hvorfor træet blot behandledes med konserveringsmiddel.

**Korbuekrucifiks* (fig. 17), muligvis stilkopi fra 1300 eller 1400'rne af romansk krucifiks. Den 147 cm høje, groft skårne figur hænger i skråt strakte arme med løftet hoved. Det glatte hår falder ned bag begge skuldre, øjnene er lukkede og næsetippen stødt af; de store ører stritter. Skulderpartiet er meget bredt, næsten formet som en stor krave, hvortil armene er kilede fast; fingrene er slået af, undtagen venstre tommelfinger. Det knælange lændeklæde er skåret med bølgeformede folder på hele forsiden og lang snip ved Kristi højre side; i den øverste fold er antydnet en vulst. De adskilte fødder står på skrå fodplade skåret i et med fødderne. Figuren står afrenset, tilsyneladende med kniv eller skrabejern; under lændeklædet er dog efterladt rester af et meget svært kridtgrundlag med zinnober. 1967 voksbehandledes figuren; korstræ eksisterer ikke. 1930 deponeret i NM. (inv. nr. D 11597) af Universitetskvæsturen.

Korgitter (fig. 18), fra o. 1600, med fritstående figurer fra 1690 på gesimsen. Gitteret består af et panel med arkadefelter og derover slanke, drejede balustre, som bærer gesimsen med stærkt udkragende kronliste. Det er delt i fire fag, hvoraf de to midterste er dørfloje. Fagene adskilles af fritstående, kanelerede, korintiske søjler, der hviler på firkantede, dobbelte postamenter, kun fastgjort til gitteret ved hjælp af to tappe. Søjlerne støtter gesimsfremspringene, hvorpå står yngre evangelistfigurer med Kristus i midten. Deres navne er angivet med reliefskårne versaler: »S. Mattheus«, »S. Marcus«, »S. Lucas« og »S. Iohannes«; under navnene er indskåret: »An—no—16—90«⁵⁷. Midt i hver af frisestykkerne er anbragt en konsol. I siderne er der foroven små vinger med akantusbladværk.

Gitteret står i rensset eg med spredt forgyldning på tilføjelserne fra 1690. I den sortmalede frise læses med forgyldt fraktur: »Komer hid til mig . . .« (2. Mos. 32,26); på hvert af fremspringene er malet et Jesumonogram. På den mod koret vendende side findes bukkehornsbeslag og *kasselås* med trefliget afslutning.

Prædikestol (fig. 20) med indlagt årstal 1637. Den fornemt skårne stol er af egetræ med undtagelse af storfelternes figurer, som er skåret i en blødere træsort. Kurvens fire fag har arkader i storfelterne, der flankeres af apostelfigurer, som også står mellem opgangspanelets fyldinger og på dørens topstykke, således at der er ialt 11. I storfeltarkaderne ses stærkt bevægede evangelistfigurer; de omløbende rammer og sviklerne smykkes af intarsia. På stolens rygskjold er Christian IV.s kronede monogram skåret i relief. Himlen er rigt de-

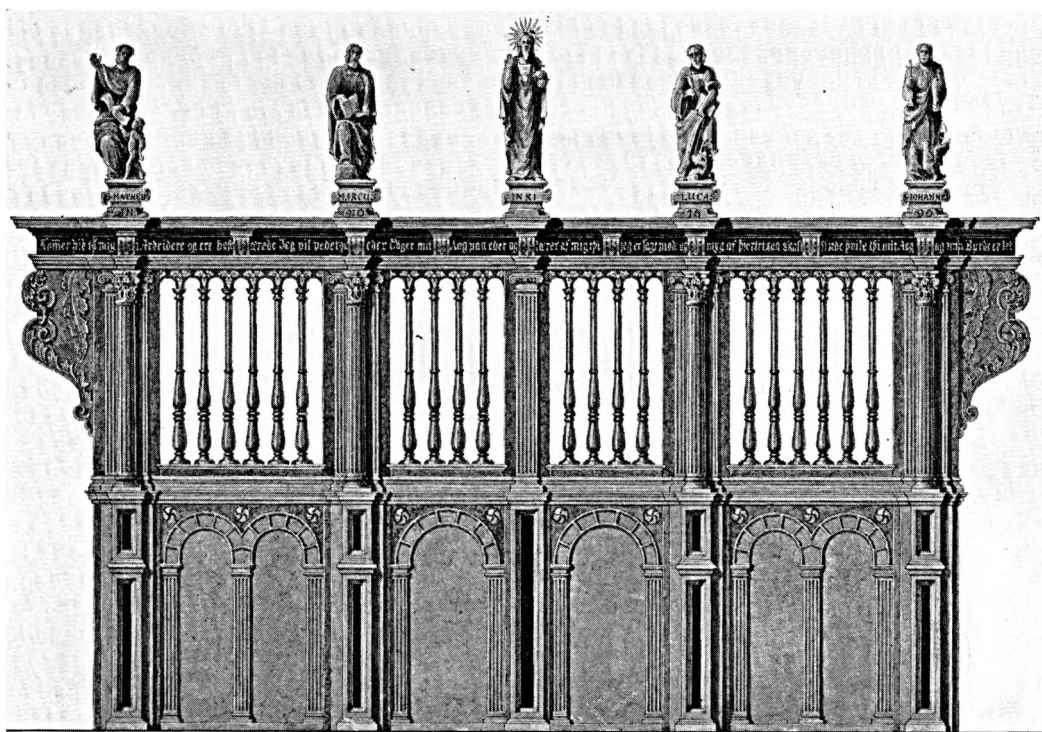

Fig. 18. Selsø. Korgitter fra o. 1600 med figurer fra 1690. Efter akvarel af G. Hoffmann 1865. Mål 1:35 (p. 2620).

koreret, med profetfigurer på hjørnerne mellem topstykkerne og den velsigende frelser øverst. Opgangspanelets dør, som indgår i søndre stolerække, bærer Universitetets våben.

Stolen hviler på stærkt udladende, midtdelt postament, der smykkes af flad-snit, som er forskelligt udformet på over- og undersiden, blandt andet er undersidens forsynet med småstave. På hjørnerne sidder bøjler med store masker; under hver af dem er der anbragt diademhoved med draperier ved ørene, undtagen på næstøstligste og næstvestligste hjørne, hvor der i stedet ses et mandshoved. Tilsvarende findes på prædikestolen i Køge S. Nicolai kirke, der er skåret af Hans Holst 1624, jfr. nedenfor. Ilængestykkerne har bruskværk omkring løvemaske.

Storfelternes evangelister er regnet fra øst: Matthæus med englen ved sin side og lukket bog ved venstre hånd, Markus støttende venstre ben på løven og med opslået bog på knæet (fig. 19), Lukas, som ved sin højre side har oksen, der mellem hornene bærer blækhush, som evangelisten dypper sin pen i, mens han i venstre hånd holder opslået bog, samt Johannes med baskende ørn under den opslåede bog, som han holder under venstre arm. Apostelfigurerne står på et postament, hvori den pågældendes navn er indridset: »S. Mathias« med økse, »S. Ivdas Ta(ddæus)« med kølle, »S. Simon« med sav, »S. Iacobvs

Fig. 19. Selsø. Prædikestolsfelt med evangelisten Markus (p. 2621).

N. E. 1973

Ma(ior)« med valkestok og »S. Thomas« med stav i højre hånd og lukket bog i venstre; fortsættende ned ad opgangspanelet står »S. Bartholomævs« med kniv i højre hånd og med stump af hud i venstre, »S. Philippvs« med patriarkalkors og »S. Iacobvs mi(nor)« med vinkel. Over deres hoveder er kapitæler med udtrukne volutter. Opgangspanelets tre fyldinger er glatte; gesimsfrisen brydes på stolens hjørner af bøjler med englehoved, som støtter den kraftigt udladende kronliste; denne smykkes af portalbort over tandsnit.

Underbaldakinens skællagte ribber ender i vindrueklase og omslutes af bruskede bøjler.

Stolens rygpanel smykkes af arkade som storfelternes, men med fladsnitdekoration udenom; i budefeltet ses kongemonogrammet indrammet af viltet bruskværk. Til siderne sidder tilsvarende vinger, som afsluttes med et englehoved foroven.

Himlen er sekssidet med gesims, der svarer til stolens; det samme gælder hænge- og topstykker, som dog krones af vase med blomster. På hjørnerne

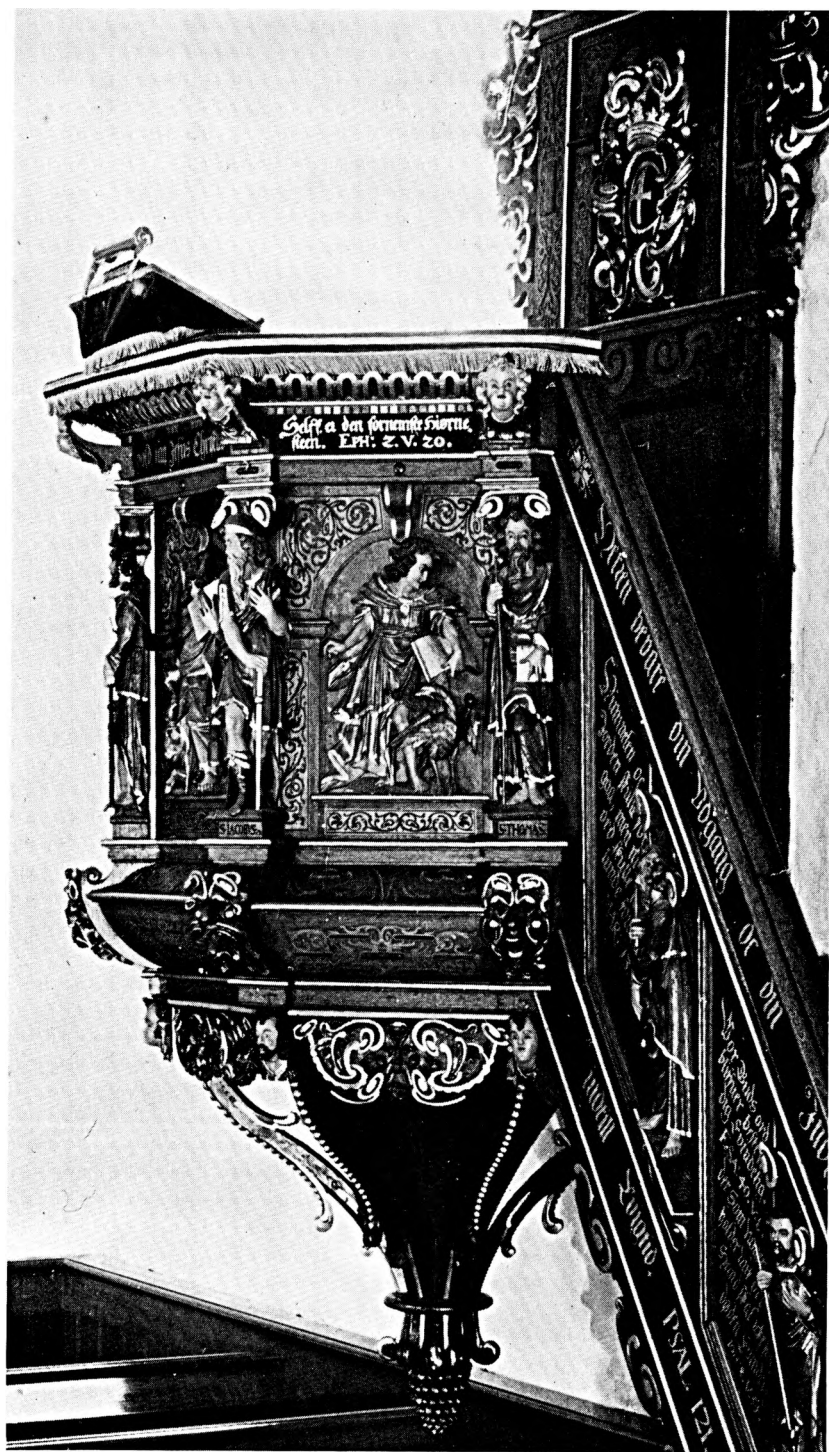

Fig. 20. Selsø. Prædikestol med indlagt årstal 1637 (p. 2620).

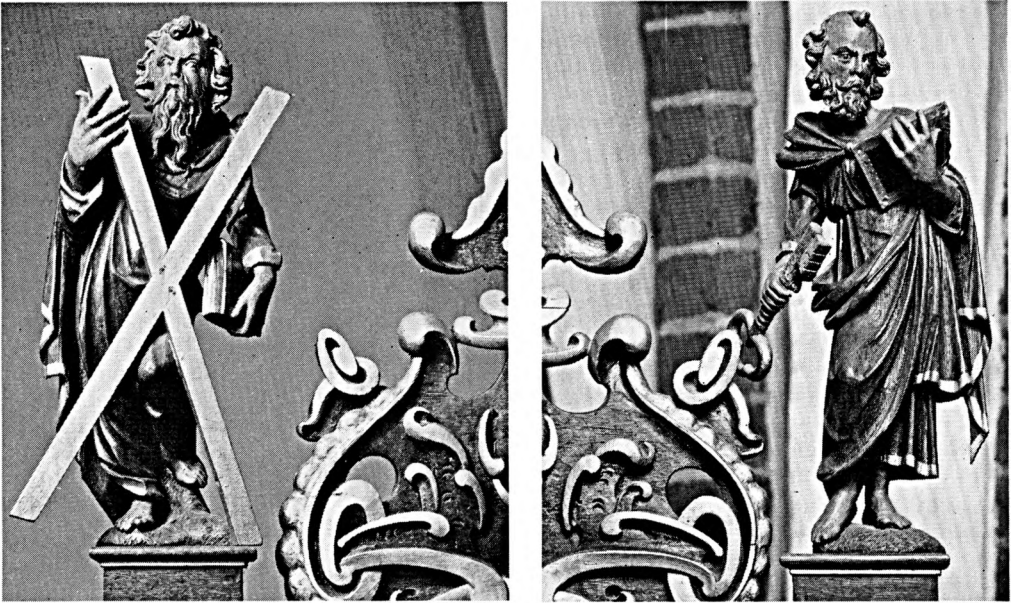
M. L. J. 1961

står Moses med lovens tavler i højre hånd og stav i venstre, Esaias med bog i højre og løftet venstre hånd, Jeremias fattende med højre hånd om klæde-dragtens folder, mens han i venstre holder opslået bog, Ezechiel med bog i højre hånd, David med krone på hovedet og bog i venstre hånd samt endelig helt op ad væggen Johannes døberen holdende bog hvorpå lam. Øverst samles rigt dekorerede bruskbøjler under en konsol, hvorpå frelseren står med verdenskuglen i venstre hånd, mens han løfter højre velsignende. I undersidens forsænkede felt, indrammet af gennembrudte rankeslyngslistes, hænger due.

Opgangens dørfløj har to profillisteindrammede fyldinger; i den øvre hænger frugtbundt i draperi. Over fyldingen er med lyst træ indlagt: »Anno 1637« i mørkt buetungefelt. Indramningen smykkes af halspilastre på høje postamenter med diamantbosse. Skafternes fladsnit brydes på midten af lille, vandret bosse, foroven diademhoved med draperi og øverst kapitæler med udtrukne volutter. Gesimsfrisen har fladsnit som pilasterskafternes og bøjler med englehoved over kapitælerne. Topstykkets bruske udskæringer indrammer Universitetets våben og kronen af maske, der bærer konsol, hvorpå Paulus står med bog i højre hånd og støttende venstre på sværd. Til siderne ses Andreas med kors foran sig og bog i venstre hånd samt Peter med nøgle i højre og bog i venstre hånd (fig. 21). Samtidig *kasselås* med graveringer.

Stolen står i rensat eg med forgyldning på dele af udskæringerne og langs dragternes kanter, samt meget få laserende farver. Alle friser er sortmalede med forgyldt fraktur; på kurven: »Vi ereopbygde ... Eph. 2. v. 20«, på himlen: »Matth. XI. Alle profeter . . . Johan: I. v. 29. Se Guds ...« og på opgangspanelet: »Herren bevare din Udgang ...« og fortsat i postamentfrisen: »indtil Evighed Psal. 121. v. 8. Anno 1637«. I opgangspanelets fyldinger læses, idet man begynder oppefra: »Himmelen oc Jorden skulle forgaa . . . Mar: 13. v 31«, »Vor Guds ord bliffuer evindelig ... Ioh: 8. v. 51« og i tredienederste felt: »Salige ere de ... Ioh: XX. v. 29«.

Regnskaberne giver ingen oplysning om, hvem der er stolens ophavsmand. De dygtigt udførte skæringer i forbindelse med den kendsgerning, at kirken på prædikestolens forfærdigelsestidspunkt tilhørte Universitetet, peger imidlertid på Hans Holsts værksted. En sammenligning med hans signerede arbejder understøtter denne antagelse; de to nærmeste paralleller er prædikestolene i Ganløse kirke, som også hørte under Universitetet (p. 2463), og i Køge kirke (DK. Kbh. Amt p. 208, 2272). Indicier for dette værksted er blandt andet tilstedeværelsen af et mandshoved i stedet for et diademhoved mellem kurvens hængestykker, jfr. tillige Ejby kirkes prædikestol (DK. Kbh. Amt p. 1220). Af andre fællestræk kan nævnes udformningen af englehovederne på gesimsens bøjler i Køge og Selsø, lister med gennembrudt rankeslyng og brugen af intarsia.

N. E. 1973

Fig. 21. Selsø. Prædikestol. Andreas og Peter, flankerende topstykket på opgangens dør (p. 2624).

† *Timeglas*, som anskaffedes 1777, er kun omtalt denne ene gang.

De fire østligste *stolestader* er fra 1593, resten fra 1909⁵⁸. På nordrækkens østligste gavl ses linder spærformet afslutning et reliefskåret våben flankeret af »AF« og »1593«, henvisende til Anne Flemming, der var gift med Selsøs ejer, Jacob Ulfeldt, hvis våben omgivet af initialerne »IW« og årstallet »1593« ses på den tilsvarende gavl i syd⁵⁹. Anden gavl i begge rækker har samme våben som første, flankeret af initialer, men uden årstal. Bortset fra vandrette profillister foroven fremtræder gavlen uden nogen form for udsmykning.

Den østligste af nordrækkens nye stole viser reliefskåret årstal »1909«.

Et †*stolesæt*, som formodentlig var nogenlunde samtidigt med ovennævnte herskabsstole, kan have været i brug til o. 1870 (jfr. nedenfor)⁶⁰. 1861 havde kirken 24 stole af fyrretræ; heraf var fire dobbelte (antagelig de østligste), og seks havde døre med vridere og lukkede rygge, resten var uden døre og med åbne rygge¹². Nogle af gavlene havde gesims og »kilede« forsiringer. Foroven var de vinkelformede. I tårnbuen stod fire små, åbne stole, og i tårnrummet

14 med åbne rygge og uden døre. Stolene havde stenkuler, dvs. de var grå. Dette stolesæt er antagelig blevet udskiftet kort efter 1869, da synet ønskede stolene forandret, fordi de var ubekvemme⁴⁵. På herredsrejsen 1873 så Henry Petersen i materialhuset en del endestykker til stole, som han anså for samtidige med gavlene fra 1593.

Deres alløser, som kendes fra et gammelt fotografi (fig. 15), havde glat rundbuefelt i den spærformet afsluttede gavl⁶¹. Langs væggene var opsat paneler,

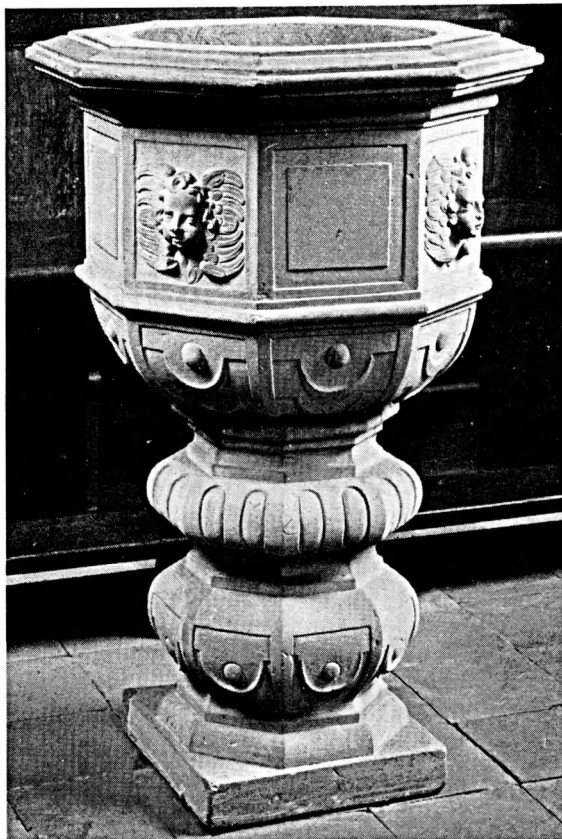
som at dømme efter fotografiet var sammensat af forskellige stykker. En rest ligger nu på våbenhusloftet (jfr. (†)alterbordsforside). I panelerne indgik gavlene fra 1593, tilsyneladende opstillet med en låge imellem.

Degnestol, fra o. 1600, formentlig sat sammen af flere stykker. Forsiden deles af tre kannelerede pilastre med joniske kapitæler i to arkadefelter, hvis om-løbende ramme og bueslag smykkes af skællagte skiver. Postamentet har rudebossen under pilastrene og glatte fyldingsfelter, gesimsen en glat gennemløbende frise. Til hver side står to gavle med spærformet afslutning og dobbelte, kannelerede doriske pilastre, som hviler på fælles postament med fladsnitdekoration. Imellem de vestre gavle er anbragt en nu fastgjort låge med to kvadratiske fyldinger over hverandre. Rygpanelet har to arkadefelter med fladsnit i rammer, bueslag og svikler. Stolen står ferniseret; i gesimsfrisen læstes tidligere citat fra Joh. 20, 23, malet med fraktur. Nu placeret op ad korets søndre væg.

Barnestol med malet årstal 1637. Ved korets nordvæg er opstillet en bæk med højt rygpanel bestående af ialt seks fyldinger, tre i to rækker; de lodrette rammer i øvre række smykkes af kile, stukket ned i øsken (sml. prædikestol). For enderne er der nyere, udsavede vanger, formentlig fra 1909, da sædet blev gjort bredere (sml. stolestader). Stolen, som er indpasset mellem hvælpillerne, bærer foroven en baldakin med glat gesimsfrise og portaldekoration på kronlisten; dens loft har tre fyldinger indrammet af profillister. Stolen står i rensset eg med forgyldt frakturindskrift på den sortmalede frise: »Lader de smaa børn ... Mar. X«. Årstallet 1637, der er malet med sort på den vandrette ramme over vægpanelets fyldinger, viser, at bænken er opstillet samtidigt med prædikestolen; det forekommer ikke urimeligt at anse stolen for at være leveret af samme værksted som denne.

†*Kister og skabe*. 1788 anskaffedes en kiste til opbevaring af kirkens »nye ornamenters« (alterklæde og messehagel)⁷. Et egetræsskab med tre døre, indmuret i skibets nordvæg, er omtalt 1861, og 1873 nævnes skabet samme sted »lige over for indgangsdøren«; det havde to hylder og på dørens inderside »Rosenkrantzernes og Skeelernes udskårne og malede våben, hvorunder bogstaverne H N R — F B S« for hr. Niels Rosenkrantz og fru Berte Skeel (jfr. †kalkmalerier og korgitter). 1889 fik skabet en ny dør med beslag og lås⁸. Antagelig fjernet ved restaureringen 1909.

Pengeblokken (fig. 22) udgør den midterste del af et middelalderligt monstranshus; tidspunktet for dets omdannelse kendes ikke. I forsiden findes to låger lige over hverandre; i rammetræet udenfor ses lodrette ridselinjer og over den øverste låge en tandsnitlignende dekoration. Lige under det nye låg er etableret en pengeslids. To af ialt otte vandrette jernbånd smykkes af indridsede bølgelinjer, og lågernes seks bånd holdes sammen af et lodret, som med

N. E. 1973

Fig. 22—23. Selsø. 22. Pengeblok lavet af tidligere monstransskab (p. 2626). 23. Dobefont (p. 2617).

en gammel hængelås er fæstnet til øsken. Nuværende højde 93 cm. Egetræsmalet med sorte jernbånd. I våbenhuset øst for døren til skibet.

To †*pengetavler* er nævnt i beskrivelsen 1861¹². To *pengebosser* fra 1861, af messing, er anbragt på hver side af indgangsdøren.

†*Pulpiturer*. 1) 1598 (?). Et pulpitur er første gang nævnt 1738, da nogle af dets stole blev repareret⁷. Af en beskrivelse, formentlig fra midten af 1700'rne, fremgår, at det var prydet med meget billedhuggerarbejde og forsynet med Mogens Ulfeldts og hans kones samt flere andre våben (antagelig deres forfædres), foruden årstallet 1598 (jfr. altertavle)⁵¹. 1862 ansøgte om tilladelse til at fjerne pulpituret, som var i nordsiden, for at skaffe mere lys i kirken; præsten tilføjede, at det aldeles ikke var nødvendigt. Ønsket er formentlig imødekommet ved restaureringen det følgende år, da kirken fik »sin oprindelige skikkelse«⁸.

2) 1854 skønnes at et pulpitur under tårnet uden skade kunne borttages; da det ikke omtales i beskrivelsen 1861, er det formentlig fjernet¹².

Orgel bygget 1938 af I. Starup & Søn, København. Et manual med seks stemmer; anhangspedal, oktavkoppel og svelle. Pneumatisk bælgventillade. Indtil 1938 anvendtes et †*harmonium*.

Fem *salmenummertavler*, formentlig fra 1800'ernes første halvdel, til skyde-numre. Med hvid fraktur er malet: »For Prædiken« og »Efter Prædiken«. 1809 forfærdigede Jens Holm en ny tavle¹³, og igen 1856 anskaffedes en⁹; 1861 fandtes tre¹².

Lysekroner, to fra 1912⁸, en tredje ligeledes ny.

*Klokker*⁶². 1) Romansk, 79 cm i tv. Dens eneste udsmykning er parvis anbragte, tovsnoede lister over slagringen, på halsen og på kronpladen lige under den nye krone⁶³. Østligst i klokkestolen.

2) 1467, 92 cm i tv. Om halsen indskrift med reliefminuskler mellem dobbelte bånd: »Ave Maria oc efther Gus byrd tusande firahunde trisenstue paa thet otid (ottende)«. Mellem indskriftens ord to relieffer og et møntaftryk. Reliefferne viser siddende helgeninde i profil, den hellige Birgitta, med kors i hånden. Tilsvarende findes på klokke nr. 1 i Frøslev (DK. Præstø p. 451), som bærer Oluf Kegges støbermærke, og på en klokke fra Vejle Sortebrødre kloster, nu i rådhuset sammesteds. Møntaftryk af omtrent samme udseende som Selsøkløkkens findes på klokker i Alsønderup, Grønholt og Vejby⁶⁴. På slagringen ses en enkelt profilist. Vestligst i klokkestolen. Ophængning 1968.

Ifølge indberetning fra 1758 til Hofmann stod der på den største klokke, at kirken var en Hellig Kors kirke; samtidig refereres til et trækors beklædt med bly, som »i gammel tid« fandtes på korets tag⁶⁵.

Klokkestol, fra 1860'erne(?), af fyr, med dobbelte stivere, som er forsynet med tømmermærker. Til to klokker.

GRAVMINDER

Gravkrypter. Ved omlægning af gulvet 1909 stødte man på hvælvingen til en muret begravelse, som viste sig at bestå af to afdelinger, en smallere, 270 x 162 cm, under apsis, og en bredere, 270x259 cm, under koret, begge dækket af tøndehvælv. Adgangen skete ad en trappe fra kirken til den vestligste krypt; i den østre fandtes tre lave, murede bænke, hvorpå lå nogle fuldstændig ødelagte kistestumper og spredte rester af skeletter samt et våbenskjold af drevet messing med den franske lilje i skjoldet og som hjelmtegn. Det kan tilhøre Oluf Skinkel, der 1512—25 havde Selsø som len og 1516—56 nævnes som lensmand på Slagslunde hovedgård.

I vestre kammer, der ifølge ældre oplysning⁵¹ tilhørte Ernst Norman, som 1624 købte Selsø, og hans hustru, sås to tilsvarende bænke med kister; her var den nordre helt sammensunken, mens den søndre fremtrådte nogenlunde

E. M. 1901

Fig. 24—25. Selsø. 24. Alterstage (p. 2616). 25. Dåbskande 1880 af Arendal Hoy (p. 2618).

velbevaret. De læderbetrukne egetræskister havde fladt låg og tre hanke i hver side. I den søndre lå et skelet på skaktavlmønstret silke og med hovedpude af guldindvirket stof; der sås rester af humle og langstilkede urter (bynke?). Ved og i kisterne optoges ni **beslag* af drevet messing (fig. 26)⁶⁶. Fire trekantede hjørnebeslag har fremstillinger af evangelisterne med deres attribut i skyer; desuden fandtes et kantbeslag med kerubhoveder, samt to større og to mindre våben. De større kan henføres til familierne Arnfeld og Marsvin, og er således Ernst Normanns hustrus fædrene og mødrene våben, jfr. **kisteplade*. De to mindre våben er jævnaldrende med det, der lå i den anden gravhvælving, og hører formentlig sammen med de fire hjørnebeslag. Det ene kan henføres til familien Normann, men de andre lader sig ikke bestemme.

**Kisteplade* (fig. 27). 1658. Ingeborig Arnfeld til Palsgaard født på Rvgaard 9. okt. 1594 af Hans Arnfeld Axselsen til Rvgaard og Anne Marsvin, gift i 43 år med Ernst Norman til Selsø, som var lensmand på Stiernholmb, Andtvorskovf, Korsøer og Koldinghvs, velsignet med tre børn, den første Christian Norman, der blev bortkaldt i hans »møndige« år, og to døtre fru Kierstine Norman Iochomb Friderich Pentzis og jomfru Anna Catrina Norman. Hun

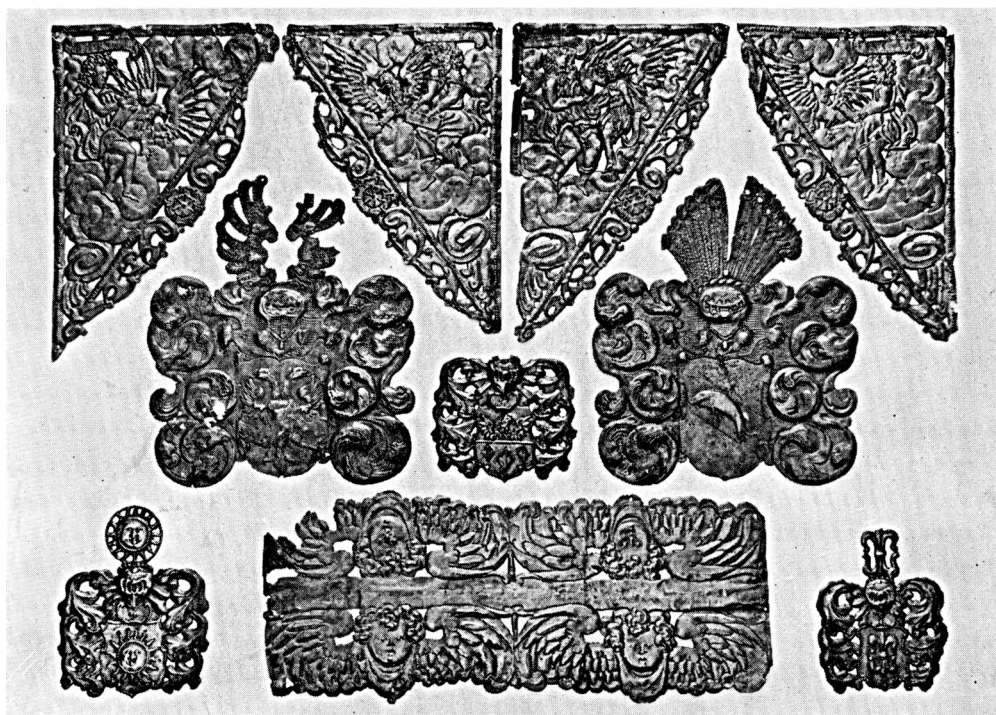

Fig. 26. Selsø. *Kistebeslag (p. 2629).

N. E. 1976

døde 18. febr. 1658 i Kiøbenhafven i sit 63. år 4 mdr. 2 uger 6 dage. Oval plade af kobber med graverede versaler. Drevet udsmykning langs randen, foroven englehoved, forneden kranie over korslagte knogler og timeglas; til siderne trompetblæsende engel med lændeklæde og i mellemrummene barokblomster. Pladen købtes 1921 til Nationalmuseet (inv. nr. D 10150).

†*Kisteplade*⁶⁷. 1645. Ernst Norman til Sielsøe og Palsgaard, født på sin fædrenegård Trebevitz i Pomern i fyrstedømmet Ry(g)en 1579. Hans fader var Jochum Norman til Trebevitz, hans moder frue Catrine von Ka(l)den. Død på Sielsøe 2. okt. 1645. Hans majestæt havde forlenet ham med Tørst, Gesche (Giemso) len i Norge, siden Stiernholm i Jylland. Derefter Anderskov (Antvorskov), Sebigaard (Sæbygård) og Korsør. Siden Koldinghus i Jylland.

Gravsten. O. 1731. Karen Bredal, † 24. marts 1731, 47 år gammel i sit ægteskabs 11. år. Grå sandsten, 129x72 cm, med fordybet antiqua. I hjørnernes cirkelfelter rosetter og mellem de to nederste et dødningehoved. 1903 i skibet jfr. fig. 15, nu bag alteret.

* *Gravsten*. Middelalderlig. Ca. 200x106 cm. Lagt som afløbsrende fra køkkenvask i kælderen på Selsø hovedgård. Kommer muligvis fra kirken.

†*Gravsten*. O. 1723. Frederik Hansen ... 9 år. Sandsten med rosetter i hjørnerne⁶⁸. Lå 1903 i skibet, formentlig fjernet ved restaureringen 1909.

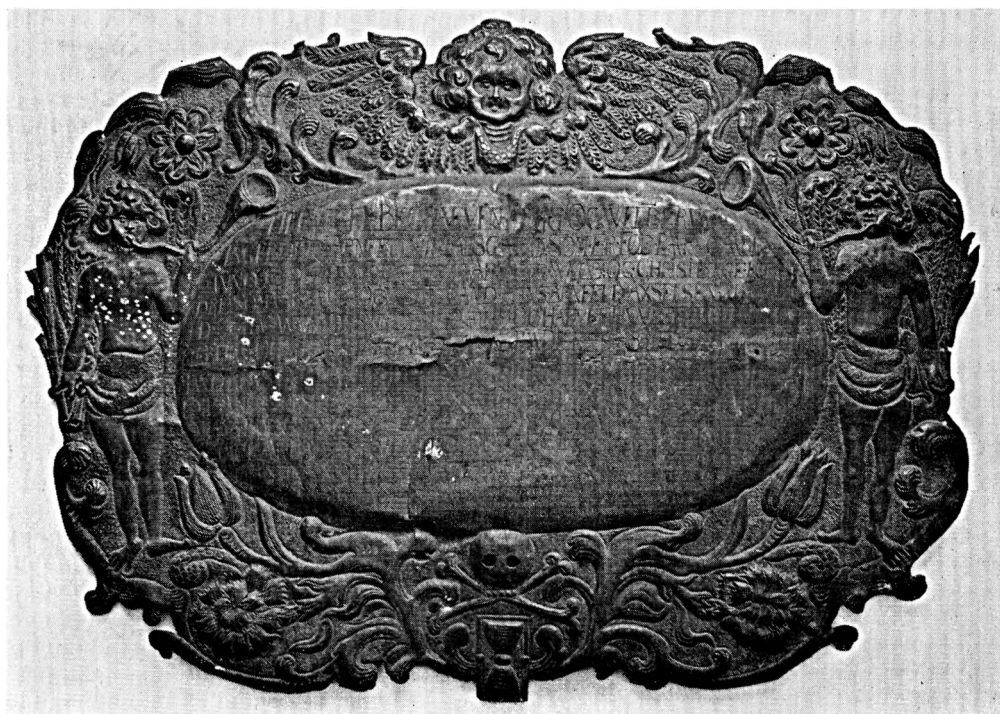

Fig. 27. Selsø. *Kisteplade over Ingeborg Arnfeld, †1658 (p. 2(529).

Af fig. 15 fremgår, at de to sten, der dengang lå i skibet, var indfattet i
†rammer af træ.

†Kirkegårdsmonament, af smedejern, med skjoldformet plade, som hviler i
store volutter. Kendes fra tegning af Aage Jørgensen⁶⁹.

KILDER OG HENVISNINGER

RA. *Universitetets arkiv*. Nr. 710. Selsø kirkes rgsk.bog 1733—1807. — *Circularia* 1791—92, overslag over rcp. 22. maj 1792, Ph. Lange. — Nr. 360. Bilag til kasserrgsk. 1808f. — *Consistorii kopibog* 1804—10. — *Acta consistorii* XXIII, 1830—31 fol. 416.
— LA. *Skuldelev-Setso sognekaldsarkiv*. B2. Liber daticus 1782—1839 med kirkesyn 1792—1834 og visitatsbemærkninger 1786—1833. — B. *Korrespondancejournaler* I og II, 1827—63. — *Kgl. bygningsinspektorer. Martin Borch*. Henlagte sager og kirkesyn 1897—1908. — *Kgl. Bibi. NyKglSaml.* 368 b. fol. En saml. af forskellige stykker til Danmarks topografi. — NM. *Håndskrifter*. Beskrivelse over den Kbh.s universitet tilhørende Selsø kirke ... 21. juli 1861. — *Ved embedet*. Liber daticus. — *Kirkesynsbog for Selsø kirke* 1862 ff. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Indberetninger af Normann 1846 (indskrift på en kisteplade), J. B. Løffler og Henry Petersen 1873 (bygning og inventar), J. Kornerup 1895 (bygning og kalkmalerier), M. Mackeprang 1909 (muret begravelse), Poul Norlund og Erik Zahle 1919 (bygning og inventar) med supplementer af Marie-Louise Jørgensen, Erik Moltke og Elna Møller 1961 og 1973, Peter Bang Termansen 1932 og Verner Thomsen 1967

(istandsættelse af krucifiks), Henrik Græbe 1973 (udgravninger omkring kirken). — Bygningsbeskrivelse ved Kjeld de Fine Licht, kalkmalerier og inventar ved Marie-Louise Jørgensen, orgel ved Ole Olesen.

Fyldige *udskrifter* af arkivalier kirken vedr. findes i NM.

Tegninger. NM. Zeuthen 1859 (grundplan og snit i kirkens østre ende), J. Kornerup 1862 (grundplan, eksteriør, kalkmalerier og Mariafigur (512 C. c.)), F. Uldall 1863 (grundplan, eksteriør), H. B. Storck 1863 og udat. (ialt 4 eksteriører), G. Hoffmann 1865 (korgitter), J. B. Löffler 1873 (grundplan, detaljer, eksteriør), Herholdt 1891 (opmålinger) og G. J. Schledermann udat. (restaurering: grundplan, snit, façader (1960: 1320 a—i) og kirkehus), usign., udat. (lighus (1960:1320j)), F. C. C. Hansen 1895 (grundplan med udgravede fundamenter), Aage Jørgensen 1935 (jerngravminde). — *Kunstakademiets samling af arkitekturtegninger.* A. Glahn 1927 (opmåling af grundplan, snit og façader, inkl. ligkapel og kirkehus). LA. Kortsaml. 28—120/21. Selsø Kirke (4076) (plan og snit med inventar).

Notebøger. NM. J. Kornerup XI, p. 6ff., F. Uldall I, 142, Worsaae VI, 2.

Litteratur. H. F. Frölén: Nordens befästa rundkyrkor II. Stockholm 1910, p. 144—48; J. Kornerup: Selsø Kirke, i Aarb. Hist. Samfund for Københavns Amt, 1912, p. 60—64.

¹ J. O. Arnhung: Roskilde Domkapitels Historie I, 1937 p. 110. ² Landebogen, p. 162. ³ Kronens Skøder I, 119. ⁴ Kronens Skøder I, 445. ⁵ Danmarks Stednavne II, 1929, p. 139—40; S. Gissel: Bol og by på Selsø. Bol og by V, 1964, p. 7—35. ⁶ RA. Univ.ark. Acta consistorii XXIII, 1830—31, fol. 416. ⁷ RA. Univ. ark. Selsø kirkes rgsk. 1733. ⁸ Kirkesynsbog 1862 ff. ⁹ LA. Lynge-Frederiksborg og Horns-Ølstykke herreders provsti. Synsprot. 1831—62. ¹⁰ RA. Kultusmin., 1. dep. Journalsager 1848—1916; LA. Kgl. bygn.insp. Martin Borch 1897—1908; note 8. ¹¹ Note 8; projekt i NM (tegn. nr. 1960:1320j). ¹² NM. Beskr. 1861. ¹³ RA. Univ.ark. Bilag 1808ff.

¹⁴ LA. Skuldelev-Selsø sognekaldsark. Liber daticus. ¹⁵ LA. Kgl. bygn.insp. Martin Borch 1897—1908. ¹⁶ Tilføjelse af Poul Nørlund 1930 til indb. 1919. Skolelæreren i Sønderby, Chr. Hvid Simonsen i meddelelser, avisindlæg og korrespondance under j.nr. 622/35 i NM. ¹⁷ Jfr. Jørlunde, p. 2249, fig. 10. Beslægtet profil på Valleberg rundkirke i Skåne, H. F. Frölén: Nordens befästa rundkyrkor II. Stockholm 1910, p. 34. ¹⁸ Om- tales i brev af 21. april 1922 (kopi i NM) fra L. Weber, der havde tømrerentreprisen ved restaureringen, til stiftsskriver C. W. Westrup. ¹⁹ RA. Kultusmin., 1. dep. Journalsager 1848—1916. Undersøgelserne, der delvis overværedes af Kornerup, gennemførtes fire steder og afslørede (fig. 4): 1. På skibets nordside en pakning af kampesten i kalkmørtel, liggende i en krum figur, der fortsatte den af skibets østgavl angivne form. 2. I det vestre hjørne mellem skib og våbenhus et parti af en lignende kampestenspakning. 3. Inde i skibets vestende, ca. 45 cm under gulvet, en belægning (?) af kampesten i kalkmørtel. 4. I skibets midte ingen funderinger eller lignende, hvilket kan skyldes senere begravelser. Iagttagelserne, der trods deres summariske karakter utvetydigt støttede Kornerups tankegang fra 1862, blev ikke modsagt ved tre beskedne sonderinger, som Nationalmuseet 1973 lod foretage uden for kirken. ²⁰ I sit brev (note 18) anfører Weber, at man havde registreret, dels at mængden af krumhugne kvadre var betragtelig, dels at hver stens »Endeflader gik radialt paa den buede Yderflade«. I samme brev refererer tømrermesteren en både situationsbeskrivende og sagligt oplysende bemærkning fra murerformanden, der til den besøgende Jacob Kornerups udtalelse, at der ikke havde været nogen rundkirke ved Selsø, sagde, at det måtte være på et noget sent tidspunkt, man havde opgivet den. En optælling angiver, at omkring 70 pct. af stenene har en svagt krum flade og derfor må anses for genanvendte. ²¹ Jfr. G. Bandmann: Zur Bedeutung der romanischen Apsis. Wallraf-Richartz-Jahrbuch XV, 1953, p. 28—46. P. 33 om lyset i apsis med henvisning til udlægninger, der går tilbage til Isidorus fra Sevilla. ²² Indb. 1873 og 1895. ²³ Indb. 1873 og 1919. ²⁴ Materialet angives i

indb. 1873 og 1895. Den større sektionens nedre bredde svarer til apsisåbningens bredde.
²⁵ Den af Frölén (note 17) p. 147 påpegede lighed med S. Olai kirke i Tonsberg falder dermed bort; jfr. O. Lunde: St. Olavsklostrets kirke. Nordens største rundkirke. Tønsberg 1971. ²⁶ C. G. Schultz (note 28); A. Tuulse: Romansk kunst i Norden, Stockholm 1968, 59—63; W. Götz: Zentralbau und Zentralbautendenz in der gotischen Architektur. Berlin 1968, bl.a. p. 219ff.; A. Merhautová-Livorová: Einfache mitteleuropäische Rundkirchen. Prag 1970; V. Gervers-Molnar: Origins of Romanesque Rotundas in East-Central Europe, anm. af I. Boba: Moravia's History Reconsidered, Haag 1971, i Canadian-American Review of Hungarian Studies II, 1975, p. 123—29. ²⁷ Jfr. G. Bandmann: Mittelalterliche Architektur als Bedeutungsträger. Berlin 1951, p. 45ff., 200ff.; R. Krautheimer: Studies in Early Christian, Medieval, and Renaissance Art. New York 1969, p. 115 ff. ²⁸ DK. Kbh. Amt, p. 2160—62, 2190—91; C. G. Schultz i NM Arb., 1950, p. 139—47. ²⁹ LA. Sjællands bispeark. VI. Hist. efterretn. til HofmFund. 1758—59, fol. 168, mener, at hovedet forestiller S. Georg. Indb. 1873 nævner et lignende $\uparrow$ hoved hængende i kirkens materialhus. ³⁰ Ifølge indb. 1873 var »enderne af en del af loftsbjælkerne endnu synlige«. ³¹ På sydsiden er et mønstermuret parti med sortbrændte kopper, som måske gentager en ældre tilstand. Beskr. 1861 nævner enkelte kampesten i vestfaçaden. ³² Beskr. 1861 omtaler spidsbuet vindue. ³³ Syn 1859 (note 9) ønskede nye munkesten i trinnene. ³⁴ Hverken glamhullerne eller den ovenfor nævnte større åbning omtales i beskr. 1861. ³⁵ En $\uparrow$ pille på sydsiden nævnes i 1860'erne, note 8 og 12. ³⁶ RA. Univ.ark. Circularia 1791—92. ³⁷ Note 7. Et bidrag til arbejdet ydedes af Herlev kirke, som også ejedes af Københavns universitet. ³⁸ RA. Kultusmin., 1. dep. Journalsager 1848—1916. ³⁹ Noterne 8, 9 og 14. ⁴⁰ Indlæg i Dagbladet for 2. oktober 1862, signeret K. ⁴¹ J. Kornerup i Hist.Årb. Kbh. Amt 1912, p. 62. ⁴² Den i note 29 nævnte beskr. nævner, at »ved Enden af Choret findes et Kors paa Taget overklædt med Bly«. ⁴³ Jfr. Dagbladet 2. okt. 1862 og Magnus-Petersen: Kalkmalerier p. 101 f. ⁴⁴ Niels Rosenkrantz blev 1662 gift med Berte Skeel; efter hans død 1676 fik hun Selsø ved mageskifte med hans søster Vibeke. Denne var enke efter Erik Krag, der 1669 havde fået Selsø ved mageskifte med Joachim Frederich Pentz (jfr. *kisteplade) og Skuldelev kirke. ⁴⁵ LA. Bispearkivet. Kirkesyn 1862—79. ⁴⁶ Ifølge indb. af C. A. Jensen 1898 stod der 1603. ⁴⁷ Ved embedet. Liber daticus. Nicolai Abraham Holten ejede herregården Krabbesholm i det nærliggende Gershøj sogn og Lindegård i Skibby sogn. En søn var præst ved kirken fra 1827. Jfr. også Skuldelev. ⁴⁸ Kgl. Bibi. NyKglSaml. 368b. Beskrivelsen af Selsø kirke menes at stamme fra o. 1750. Ifølge J. M. Thiele: Kunst-Akademiet og Heststatuen på Amalienborg, 1860, p. 30, har Hendrik Krock gentaget det maleri af himmelfarten fra 1732, som han malede til S. Petri kirke (jfr. DK. Kbh. By p. 320), for en kirke på Selsø gods. Da Krock i begyndelsen af 1730'erne malede store dekorationsbilleder til Selsøgård, forekommer det sandsynligt, at maleriet i altertavlens topfelt i Selsø kirke er udgået fra Krocks værksted. Det bør dog bemærkes, at også Rye kirke (DK. Kbh. Amt p. 884) ejer et himmelfartsbillede, udført af Krock 1725. ⁴⁹ Poul Norlund i Danmarks Billedhuggerkunst, 1950, p. 58. ⁵⁰ Hans Wählin: Fransk Stil i Skånes medeltida träskulptur, Lund 1921. Sml. også Carl R. af Ugglas: Tre västeuropeiska Madonnor i Gotikens Sverige, i Handlingar, udg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 1951, p. 93—138. C. A. Nordman: Medeltida skulptur i Finland, Helsinki 1964, p. 84. Johnny Roosval: Medeltida Skulptur i Gotlands Fornsal, Stockholm 1925, p. 45 og pl. XXX. Sml. også Torkel Eriksson: Himladrottningen från Eljaröd, i Tomelilla Hembygds-krets Årsbok 1974, p. 14—26 og samme: Madonnan och biskoparna, fyra medeltida kultbilder från kyrkorna i Brösarp, i Tomelilla Hembygds-krets Årsbok 1975, p. 35—53. ⁵¹ Kgl. Bibi. NyKglSaml. 368b. ⁵² RA. Universitetets arkiv. Prot. vedr. udgifter til landsbykirkerne. Jfr. H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned's og min Tids Historie, 1877, p. 206. ⁵³ P. 1222 og 1402. Til gruppen hører desuden karrene fra Sæby (DK. Kbh. Amt p. 938),

Jorløse (Holbæk amt), Svaneke (Bornholm), Sønder sø (Odense amt) og seks, hvis hjemsted ikke kendes, samt et kar i Gershøj kirke (DK. Kbh. Amt p. 931).⁵⁴ Ved restaureringen 1931 kunne det ikke afgøres, om der tidligere havde været konge- eller tornekrone, da en nedfalsning som den forefundne forekommer i begge tilfælde.⁵⁵ To dyvelhuller tydede efter konservators mening på, at fødderne oprindeligt havde været understøttet (sml. det lille krucifiks i Kimmerslev, DK. Kbh. Amt p. 1200 fig. 9).⁵⁶ Det er ikke nævnt i den indgående beskrivelse fra 1861 ff. (note 12).⁵⁷ En beskrivelse af kirken (note 51), formentlig fra midten af 1700'erne, omtaler også Berte Skeels og Niels Rosenkrantz' våben på dette sted (sml. $\dagger$ kalkmalerier og $\dagger$ skab). — Den københavnske billedskærer, Henrik Alversen, har for Berte Skeel udført stolestader til Skuldelev kirke (p. 2589) og flere inventarstykker til Holbæk og Udby kirker (Randers amt), der lå under Holbækgård, som Berte Skeel arvede 1659. En sammenligning af korgitterfigurerne med ovennævnte arbejder af Henrik Alversen, giver ikke grund til at tilskrive ham de af Berte Skeel til Selsø kirke skænkede inventargenstande. H. A. har desuden for dronning Sophie Amalie skåret en hjort til Jægerspris.⁵⁸ Af Martin Borch, ifølge Trap.⁵⁹ Flemming-våbnet har kun to kugler i nederste række og ikke de reglementerede tre. Jacob Ulfeldt døde 1. eller 8. okt. 1593. Anne Flemming var død 1570.⁶⁰ I Tibirke er stolene fra samme tid stadig i brug (jfr. p. 1330).⁶¹ Af aftryk bag på prædikestolsopgangen ses, at vinklen var den samme som på gavlene fra 1593.⁶² E. Gribso, i ÅrbFrborg. 1934 p. 94f.⁶³ Uldall p. 4 og 14.⁶⁴ Afbildet hos Niels-Knud Liebgott: Afstøbninger af pilgrimstegn på danske middelalderlige kirkeklokker, i ÅrbOldkHist. 1971 p. 210. De to første klokker er støbt af Jes smed i Slagelse, den sidste af Oluf Kegge og Hans Poulsen (p. 1453 fig. 14, p. 876 og 1309).⁶⁵ NM. Hofm. Siellands Sogners etc. Beskrivelse. Det fremgår ikke af kilderne i øvrigt, om kirken tidligere har haft tre klokker.⁶⁶ I NM. inv. nr. D 7157—61.⁶⁷ Note 51 og afskrift fra 1846 i NM.⁶⁸ Jfr. note 12 og indb. 1873.⁶⁹ Gengivet i Aage Jørgensen: Danske Gravminder af smedjærn, 1951, p. 36.

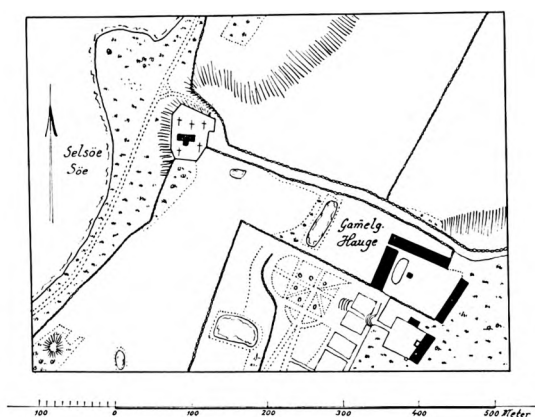

Fig. 28. Selsø kirke og hovedgård 1794.